

Alt under ett tak?
**Hvordan kan Barnehusene bidra til å sikre barns
forklaring?**

Kandidatnummer: 676
Leveringsfrist: 27. April 2009
Til sammen 16 622 ord
16.07.2009

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING.....</u>	<u>1</u>
1.1	Tema for oppgaven.....	1
1.2	Avgrensning	2
1.3	Utfordringer underveis	3
1.4	Den videre fremstilling.....	3
1.5	Metode	4
<u>2</u>	<u>GENERELT OM BARNEHUSET</u>	<u>5</u>
<u>3</u>	<u>DET RETTSLIGE RAMMEVERK.....</u>	<u>7</u>
3.1	FNs barnekonvensjon.....	7
3.1.1	Innledning	7
3.1.2	Barnets beste.....	8
3.1.3	Barnets krav på beskyttelse.....	9
3.1.4	Rehabilitering	11
3.2	Hva er overgrep mot barn?	11
3.2.1	Seksuell omgang med barn.....	12
3.2.2	Seksuell handling mot barn under 16 år	12
3.2.3	Seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd	12
3.2.4	Incest.....	12
3.2.5	Vold mot barn	13
3.3	”Dommeravhør”	14
3.3.1	Innledning	14
3.3.2	Når skal avhør foretas og hvor.....	15
3.3.3	Tilrettelegging av avhøret.....	15
3.3.4	Hvem som skal foreta avhøret	16

3.3.5	Hvem kan overvære dommeravhøret?	17
3.3.6	Videopptak av barnets forklaring.....	18
3.3.7	Gjennomføringen av dommeravhøret.....	19
3.3.8	Gjentatte avhør	19
3.3.9	Protokoll	20
3.3.10	Litt om etterforskning og saksgang før dommeravhøret	20
3.4	Observasjon.....	20
3.5	Siktedes rettigheter.....	21
3.5.1	Innledning	21
3.5.2	Hvordan blir man siktet?	22
3.5.3	Rett til forsvarer og dokumentinnsyn	23
3.5.4	Varsel og tilstedeværelse	23
3.5.5	Siktedes rett til å forholde seg taus og rett til å legge frem bevis	24
3.5.6	Siktedes rettigheter i EMK	25
3.5.6.1	Retten til en rettferdig rettergang	26
3.5.6.2	UskylDSPresumsjonen	26
3.5.6.3	Minsterettigheter	26
3.5.7	Siktedes rettigheter i SP.....	28
3.6	Fritak fra vitneplikt for barnet	28
3.7	Meldeplikt	30
3.8	Enkelte grunnleggende prinsipp	30
<u>4</u>	<u>"GAMMEL ORDNING"</u>	<u>32</u>
4.1	Politi og påtalemyndigheten ved Oslo politidistrikt	32
4.1.1	Innledning	32
4.1.2	Hvem er til stede under avhøret?	33
4.1.3	Hvordan utføres avhørene?.....	34
4.1.4	Sakstype og saksmengde	35
4.2	Domstolene	36
4.3	Barnevernet.....	36

<u>5</u>	<u>BARNEHUSET</u>	<u>38</u>
5.1	Barnehuset Hamar	38
5.1.1	Hvilke stillinger har Barnehuset Hamar?.....	38
5.1.2	Hvordan kommer saken inn til Barnehuset?.....	40
5.1.3	Sakens gang	41
5.1.3.1	Før dommeravhøret starter	41
5.1.3.2	Under dommeravhøret	42
5.1.3.3	Etter dommeravhøret.....	43
5.1.4	Hvilke typer saker kommer inn til Barnehuset Hamar?.....	44
5.1.5	Statistikk	45
5.1.6	”Markedsføring”?	45
5.1.7	Hva er annerledes ved Oslo politidistrikt i forhold til Barnehuset Hamar?	46
<u>6</u>	<u>AVSLUTTENDE VURDERING</u>	<u>50</u>
<u>7</u>	<u>LITTERATURLISTE</u>	<u>55</u>

1 Innledning

1.1 Tema for oppgaven

Problemstillingen i denne oppgaven er å se på om Barnehusordningen gjør det lettere for barnet å avgi forklaring dersom det har blitt utsatt for et seksuelt overgrep eller vold. Jeg avgrenser oppgaven til å omhandle overgrep mot barn under 16 år, fordi 16 år er Norges seksuelle lavalder. Overgrepene er av ufrivillig art. De seksuelle overgrepene deler jeg opp i seksuell omgang, seksuell handling, seksuelt krenkende atferd og incest, og de vil bli behandlet mer gjennomgående senere i punkt 3.2.

Barnehuset skal sørge for at flere tilbud barnet har behov for etter et overgrep er samlet under ett tak. Barnehuset skal legge til rette for en avhørssituasjon i barnevennlige omgivelser, gi råd og veiledning til barnet og de pårørende, bistå med å få barnet til de nødvendige medisinske undersøkelser, samt gi barnet psykologisk hjelp. Barnehuset skal også jobbe tett med de allerede fungerende institusjoner, som for eksempel barnevernet, for å sikre at barnet i en slik traumatisk situasjon blir ivaretatt på best mulig måte.

Island var det første landet i Norden som opprettet et Barnehus, og de norske Barnehusene er derfor opprettet etter mønster fra Island. På Island ble det i perioden 1992-1996 foretatt en del undersøkelser om omfang av seksuelle overgrep mot barn, og tallene var høyere enn antatt og tilbudet om hjelp til barnet var ikke tilfredsstillende. Island valgte derfor å opprette et tverrfaglig senter for barn etter den amerikanske modellen "Children's Advocacy Center".¹ Senteret ble åpnet i Reykjavik i november 1998.²

¹ Rapport; "Barnas hus"

² Rapport 46-04 s 17

Den avhørsmetoden som benyttes når barn skal avhøres kalles dommeravhør, selv om loven ikke bruker dette ordet direkte. Dette er et avhør som foregår utenfor rettsmøte med barn under 16 år, og barnet blir avhørt av en spesialutdannet person. Gjennom denne personen kan dommer, forsvarer og eventuelt bistandsadvokat stille spørsmål til barnet. Mer om dette følger nedenfor i punktet ”dommeravhør”, se punkt 3.3.

Seksuelle overgrep og vold mot barn er et område som preges av store mørketall. Mange tilfeller blir ikke anmeldt, og mange av dem som blir det, blir senere henlagt p.g.a. bevisets stilling. Dette gjør at bevissikring er svært viktig, både når det gjelder barnets forklaring og fysiske bevis. Å gi sikre tall på hvor mange barn som blir eller har blitt misbrukt er derfor ikke mulig. Det har flere ganger blitt forsøkt med undersøkelser å tallfeste dette, men svarprosenten, forskjellige definisjoner av hva seksuelle overgrep er og utvalget av de spurte, har gjort det svært vanskelig å sette lit til tallene undersøkelsene kommer frem til. Resultatene av de forskjellige undersøkelsene avviker en del, men viser likevel et stort samfunnsproblem.³ Det er på det rene at seksuelle overgrep mot barn har blitt et svært alvorlig helseproblem.

Barn er en utsatt gruppe og det kreves både ressurser, kompetanse, rettsregler og retningslinjer for å sikre at barns rettigheter blir ivaretatt. Ikke bare for å hindre overgrep, men også for å sikre gode ordninger for barn som er blitt utsatt for overgrep. Jeg ønsker derfor å sette Barnehusets metode i søkelyset for å se om dette er en ordning som nettopp er med på å sikre barnet og sette barnets beste i fokus.

1.2 Avgrensning

I denne oppgaven vil det rettes oppmerksomhet mot situasjoner der dommeravhør av barn benyttes, altså avhør av barn under 16 år, men som ikke er så små at de bare skal/kan observeres. Observasjon kan benyttes som en type avhørsform av de minste barna. Dette vil kun bli kort berørt da observasjon ikke benyttes i stor grad i praksis. Jeg vil ikke gå inn på

³ Hennums rapport s. 9 flg.

avhør av psykisk utviklingshemmede, selv om avhør i form av dommeravhør også kan benyttes her. Jeg ønsker også å avgrense oppgaven til å omhandle seksuelle overgrep mot barn. Dette fordi det er denne type overgrep som forekommer mest hyppig ved Barnehuset Hamar.

1.3 Utfordringer underveis

For meg har det vært en stor utfordring å plassere oppgaven i et juridisk perspektiv. Barnehuset har flere roller enn kun å ta seg av selve avhøret. Dette gjelder medisinske undersøkelser av barnet, terapi og rådgiving til både foreldre og barnet. Dette har gjort at det har vært en svært viktig del av oppgaven å få den rettslige plasseringen tilfredsstillende, og å se Barnehusets metode opp mot de gjeldene regler og retningslinjer.

En annen utfordring har vært mangel på informasjon om Barnehuset på nett. Det har derfor vært høyst nødvendig med et besøk hos Barnehuset Hamar. Den informasjon som nå ligger ute på www.barnehuset-hamar.no, blant annet årsrapport for 2008 og annen informasjon, var først tilgjengelig i slutten av mars. Dette har ført til at det arbeidet jeg har gjort rundt Barnehuset Hamar har vært utfordrende, da tilgjengelig informasjon kun var mulig å oppdrive ved direkte kontakt med Barnehuset Hamars daglige leder.

1.4 Den videre fremstilling

Videre i oppgaven vil jeg først gi en generell presentasjon av Barnehusordningen for å forklare generelt hva Barnehusets oppgave er og hva de gjør. Etter dette tar jeg for meg det rettslige rammeverket med noen viktige begrepspresiseringer. Under det rettslige rammeverket presenterer jeg både norske og enkelte folkerettslige regler. Deretter tar jeg for meg hvordan sedelighetsavsnittet ved Oslo politidistrikt og Barnehuset Hamar jobber i henhold til regler og forskrifter. Etter dette ser jeg på om det finnes eventuelle forskjeller mellom Barnehusets metoder og hvordan de i dag jobber ved sedelighetsavsnittet ved Oslo politidistrikt.

1.5 Metode

Når det gjelder Barnehuset, her Barnehuset Hamar, har det ikke vært mye informasjon å finne på nettet eller gjennom andre kilder da jeg startet med arbeidet rundt oppgaven. Jeg har derfor vært på besøk hos Barnehuset Hamar og snakket med daglig leder Anne Kristin Sandnes. Det var først i mars i år at informasjon om Barnehuset Hamar ble tilgjengelig på internett. For å få sammenlignet Barnehusets metoder og Sedelighetsavsnittet ved Oslo politidistrikt har jeg også vært på besøk hos politioverbetjent Hanne Blomfelt. Mye av informasjonen om Barnehuset og sedelighetsavsnittet er hentet fra samtale med dem som er nevnt ovenfor. Jeg har også benyttet meg av rapport fra prosjektgruppen ved opprettelsen av Barnehuset Hamar fra 2007, samt rapport fra justis- og politidepartementet om ”Barnas hus” fra 2006.

FNs konvensjon om barns rettigheter av 20. november (heretter barnekonvensjonen) har en sentral rolle i denne oppgaven. Prinsippet om barnets beste, jfr. barnekonvensjonen art. 3, er godt forankret i norsk rett. Det har vært viktig for meg å se arbeidet rundt å sikre barns forklaring opp mot prinsippet om barnets beste. Likevel har det vært viktig også å se på siktedes rettigheter i saker hvor det foretas dommeravhør av barn, og om disse rettighetene er ivarettatt på en tilfredsstillende måte. Når jeg har fokusert på siktedes rettigheter har jeg lagt mye vekt på FNs konvensjon om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter av 4. november 1950 (heretter EMK) og skrevet kort om den internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter av 21. mai 1999 (heretter SP). Det har også vært viktig å se de norske rettsregler i lys av de folkerettslige regler Norge er bundet av. Forskrift av 2. oktober 1998 nr. 925 om dommeravhør og observasjon samt endringer i straffeprosessloven, straffeloven og påtaleinstruksen (heretter forskriften) er sentral i denne oppgaven.

Arbeidet til Barnehuset Hamar er av forskjellig karakter. De driver terapi, rådgiving, foretar dommeravhør og medisinske undersøkelser, dette gjør at jeg har måttet forholde meg til flere forskjellige regelverk av ulik karakter. Lovene blir presentert med fullt navn der de blir benyttet for første gang i oppgaven.

2 Generelt om Barnehuset

Barnehuset er et kompetansehus i offentlig regi som årlig får øremerkede midler til arbeid med barn som blant annet er utsatt for forbrytelser mot sedeligheten og/eller vold. Formålet med Barnehuset er at barnet blir satt i sentrum, og at det skal slippe, om det ikke er helt nødvendig, å forklare seg mer enn en gang og at flere tjenester barnet vil ha behov for i en slik situasjon, er samlet under ett tak. Barnehuset skal gi økt rettssikkerhet for barnet og sikre at dommeravhøret blir foretatt i trygge og barnevennlige omgivelser. Barnehuset har også som en viktig oppgave å jobbe for et bedre samarbeid og økt informasjon mellom de ulike instanser i saker med barn involvert, og med dette koordinere samrådsmøter mellom instansene. Dette gjør at Barnehuset ikke bare er et tilbud for barnet, men også et kompetansehus der forskjellige instanser kan søke råd og veiledning. Barnehuset skal være et lavterskeltilbud der alle henvendelser skal tas på alvor. Det er viktig at Barnehuset skal være et sted hvor også ”vanlige” folk kan rette sine bekymringer uten å måtte selv gå til politiet. Idet Barnehuset får inn en bekymringsmelding skal de varsle barnevernet. Dette gjør at dersom for eksempel en nabo kommer inn med en bekymringsmelding om overgrep mot barn, kan naboen forholde seg anonym i forhold til politiet. Her tar Barnehuset over saken og varsler de instanser som skal varsles.

De norske Barnehusene er opprettet etter modell fra Island, som var først ute i Norden med en slik ordning. Sverige har også fulgt denne modellen, og kan vise til gode resultater. De norske Barnehusene er pilotprosjekter som skal ha en prøveperiode på 3 år. Etter 1 år og 3 år skal Barnehuset evalueres før det tas stilling til om tilbudet skal drives videre.

Det første Barnehuset i Norge ble åpnet i Bergen tidlig i 2007, deretter åpnet et i Hamar i desember 2007. Disse er pilotprosjekter, og det er Barnehuset Bergen og Barnehuset

Hamars modell og erfaringer som er sentrale for kommende prosjekter. Barnehuset i Kristiansand ble åpnet høsten 2008. De planlagte åpningene høsten 2008 av Barnehuset i Tromsø og Trondheim ble utsatt til februar 2009. I løpet av 2009 er det også planlagt et Barnehus i Oslo. Dette utgjør seks Barnehus som skal dekke forskjellige regioner i landet.

I hvert enkelt Barnehus skal det befinne seg svært kompetente fagfolk på forskjellige områder. Det skal blant annet være en terapeut, lege/sykepleier, psykolog, en IT-spesialist, en førstekonsulent, samt en daglig leder.⁴ Hvor mange som jobber i de forskjellige barnehusene vil variere, men den faglige kompetansen skal være bred og høy hos samtlige. Dette betyr at barn som kommer til Barnehuset skal få tilrettelagt medisinsk undersøkelse, bli avhørt i trygge, barnevennlige omgivelser, samt få korttidsterapi på ett og samme sted. Hensikten med dette er å lette den påkjenning det er for barnet å måtte møte nye mennesker og forklare seg flere ganger, på forskjellige steder. Familien til barnet vil også få anledning til samtale og råd om videre oppfølging av barnet, samt råd om egen håndtering av situasjonen. Barnet får også et tilbud om korttidsterapi (15 timer). Hjelp utover dette vil Barnehuset og det lokale hjelpeapparatet planlegge og legge til rette for, for både barnet og dets familie. Barnehusordningen skal være et tilleggstilbud, og skal ikke erstatte de allerede eksisterende instanser og institusjoner. Det er opp til den enkelte tingrett og tingrettsdommer om han eller hun ønsker å benytte seg av Barnehuset i forbindelse med dommeravhør.

I kapittel 5 vil ordningen med Barnehus bli ytterligere presentert og eksemplifisert ved hjelp av en gjennomgang av Barnehuset Hamar, som per dags dato er det Barnehuset som er nærmest Oslo.

⁴ www.barnehuset-hamar.no

3 Det rettslige rammeverk

I fremstillingen av det rettslige rammeverk vil jeg først ta for meg FNs barnekonvensjon, deretter enkelte nasjonale lovregler og den nasjonale forskrift om hvordan gjennomføring av dommeravhør skal foregå. Etter dette tar jeg for meg siktedes rettigheter etter norske regler, samt de relevante folkerettslige regler. Til slutt ser jeg på barnets eventuelle rett på fritak fra vitneplikt og meldeplikten ved mistanke om alvorlige overgrep mot barn.

3.1 FNs barnekonvensjon

3.1.1 Innledning

Som en grunnmur for barns rettigheter finner vi FNs barnekonvensjon. Konvensjonen er i dag ratifisert av nesten alle verdens land. Det er kun Somalia og USA som ikke har ratifisert konvensjonen. Norge ratifiserte konvensjonen 8. januar 1991, og den trådte i kraft 7. februar 1991. Barnekonvensjonen skal være et overordnet regelverk som skal sikre barns rettigheter i de enkelte lands regler og praksis. Barnekonvensjonen ble inkorporert i norsk rett i 2003 gjennom lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett av 21. mai 1999 nr. 30 (heretter menneskerettighetsloven), der barnet skal stå i sentrum. Det er hvert enkelt lands oppgave å påse at konvensjonen blir fulgt, og å tilrettelegge nasjonal lovgivning og ulike tiltak slik at de oppfyller de krav konvensjonen reiser. Barnekonvensjonen har forrang ved en eventuell kollisjon med andre norske regler, jfr. menneskerettighetsloven § 3 (forrangsprinsippet).

I det følgende vil noen av barnekonvensjonens artikler bli kommentert. Det gjelder de artikler som vil ha betydning for denne oppgaven.

3.1.2 Barnets beste⁵

Artikkel 3 er bedre kjent som bestemmelsen som skal sikre ”barnets beste”. Dette skal være et grunnleggende hensyn for alle saker som gjelder barn. Prinsippet skal benyttes til tolkningen av konvensjonens resterende artikler. Prinsippet gjelder for offentlige myndigheter og private institusjoner. Dette gjelder prosessuelle bestemmelser så vel som de materielle. Barnets beste skal sikres juridisk, både i enkeltsaker og i lovgivningen generelt, men også fysisk gjennom tilrettelegging av institusjoner og tjenester, jfr. artikkelens nr. 2. Artikkel 3 første ledd sier at ”alle handlinger som berører barn” skal sikre barnets beste. Uttrykket ”barnets beste” er ikke et skarpt definert uttrykk, men må tolkes i lys av tiden, utvikling, miljø, tradisjon og lignende.⁶ I artikkel 1 er barn definert som ethvert menneske under 18 år. I Norge er dette i overensstemmelse med myndighetsalderen, jfr. lov om vergemål for umyndige av 22. april 1927 nr. 3 (heretter vgml.) §1 andre ledd. Dette samsvarer ikke med alle lands nasjonale regler.

I lov om barn og foreldre av 8. april 1981 nr. 7 (heretter barneloven) § 48 blir barnets beste når det gjelder saker om foreldreansvar og samvær behandlet. Også her skal prosessen styres av prinsippet om barnets beste. Her er barnekonvensjonen ivaretatt av vår interne lovgivning. Lov om barneverntjenester av 17. juli 1992 nr. 100 (heretter barnevernloven eller bvl.) viser også hvordan barnets beste er ivaretatt i norsk lovgivning. Særlig kan det vises til § 4-1. Selv om disse lovene allerede var i overensstemmelse med konvensjonen da den ble ratifisert av Norge, er det viktig å påpeke at hensynet til barnet, om mulig, veier tyngre med barnekonvensjonen som overordnet regelsett.

I en avhørssituasjon er prinsippet om barnets beste svært viktig. Det skal og bør prege hele avhørssituasjonen, slik at den vanskelige situasjonen for barnet blir best mulig tilrettelagt. Selve metoden med dommeravhør er et direkte utslag av tilrettelegging i forhold til barnets beste. Dommeravhøret er med på å redusere påkjenningen for barnet ved at det ikke må

⁵ Haugli 2008 kapittel 3

⁶ Haugli 2008 kapittel 3

møte direkte i retten under hovedforhandlingen. Egne kompetansehus som Barnehusene har ført dette videre ved at barnet får flere tjenester under ett tak og at behandling som barnet har rett til, blir tilrettelagt konkret i hver sak, for hvert barn. Regelen om at institusjoner og deres tjenester skal tilrettelegges ut fra barnets beste, er i dag godt ivarettatt ved Barnehuset. Når det gjelder dommeravhør ved Oslo politikammer er også barnets beste satt i sentrum for avhørssituasjonen. Avhøret skal utføres på en måte som gjør barnet trygt og bidrar til at barnet skal kunne fortelle fritt hva det har opplevd. Dette skal utføres under mest mulig barnevennlige omstendigheter. Dette kommer jeg tilbake til når Barnehuset og sedelighetsavsnittet ved Oslo politikammer blir behandlet, se kapittel 4 og 5.

En dommer har også et ansvar for at prinsippet om barnets beste blir fulgt. Dommeren skal se til at de avgjørelsene som treffes av retten er til barnets beste. Dette gjelder både på det materielle nivået og det prosessuelle. Prinsippet veier tungt, et ”grunnleggende prinsipp” heter det i barnekonvensjonen art 3. Det gjør også siktedes rettigheter. Det blir derfor en skjønnsmessig vurdering fra dommerens side. Det retten konkret kommer til i en sak, skal ta hensyn til barnets beste, men prinsippet trenger ikke styre sakens utfall. Det er viktig at barnets interesse i å få siktede eller tiltalte dømt, ikke overstyrer de vanlige beviskravene. Bevis i form av, for eksempel det som kommer frem i et dommeravhør, må være av en slik art at det kan benyttes som fallende bevis. Når det gjelder det prosessuelle kan avhørsformen dommeravhør anses som en avhørsform som fremmer barnets beste.

3.1.3 Barnets krav på beskyttelse

Etter artikkel 19 første punkt er landene som har ratifisert barnekonvensjonen forpliktet til å ”treffe alle egnede... tiltak for å beskytte barnet mot alle former for fysisk eller psykisk vold, skade eller misbruk, vanskjøtsel eller forsømmelig behandling, mishandling eller utnyttning, herunder seksuelt misbruk...” fra foreldre eller andre omsorgspersoner. Disse tiltakene skal ikke bare være juridiske regler og rettslige skritt, men også andre former for forebygging, som for eksempel behandling dersom overgrep har skjedd, jfr. artikkelens andre ledd. Artikkelens andre ledd er ikke en uttømmende liste over tiltak statene er forpliktet til å gjennomføre. De leger lata er disse hensyn tatt blant annet inn i lov om

straffeprosess av 22. mai 1981 nr. 25 (heretter strpl.), den almindelig borgerlig Straffelov av 22. mai 1902 (heretter strl.), barnevernloven og barneloven, samt forskrift om ordning av påtalemyndigheten av 28. juni 1985 nr. 1679 (heretter påtaleinstruksen) og forskrift om dommeravhør og observasjon av barn. Ordningen med dommeravhør (både i og utenfor Barnehus) er et slikt beskyttelsestiltak.

I artikkel 9 første punkt er det nedfelt at barnet ikke skal skilles fra sine foreldre unntatt når det er nødvendig av hensyn til barnets beste og det iverksettes av kompetent myndighet. Muligheten å kunne ta barnet ut av hjemmet må kunne anses som et beskyttelsestiltak som skal sikre barns krav på beskyttelse og trygghet. Dette skal skje i samsvar med de nasjonale regler, og kan iverksettes for eksempel ved mishandling eller vanskjøtsel av barnet. Reglene i barnevernloven § 4-6 om midlertidige vedtak i akuttsituasjoner åpner for en slik mulighet i norsk rett.

I general comment No. 8 punkt 11 fra the committee on the rights of the child (heretter barnekomiteen) er det definert hva som skal regnes som vold mot barn. Det ble bestemt at all maktanvendelse som har til hensikt å forårsake smerte eller ubehag skal anses som vold. Dette kan være alt fra slag, biting, lugging, klyping, det å riste et barn, spark m.m. Psykisk vold blir definert som ikke-fysisk avstraffelser som er nedverdiggende og/eller grusomme mot barnet. Dette kan være alt fra trusler til mobbing og ydmykende eller skremmende uttalelser.⁷ Både fysisk og psykisk vold er, i følge barnekomiteen, forbudt etter barnekonvensjonen.

De ratifiserende parter har også en plikt til å beskytte barn mot alle former for seksuell utnyttning og misbruk. Dette går frem av konvensjonens artikkel 34. Det oppfordres til at statene skal inngå samarbeid over landegrensene. Artikkelen favner om prostitusjon, barnepornografi og andre ulovlige seksuelle handlinger.

⁷ General Comment No. 8 punkt 11, se også Hennum, 2008 s. 256.

Artikkel 35 og 36 er vide bestemmelser om beskyttelse av barnet mot alle former for utnyttning som kan skade barnets ve og vel. Artiklene skal regulere de ratifiserte statenes forpliktelse til å bekjempe handel med barn og lignende.

3.1.4 Rehabilitering

Barn har rett til rehabilitering og sosial reintegrering dersom det har blitt utsatt for misbruk, jfr. konvensjonens artikkel 39. Slike tiltak skal hjelpe barnet å leve videre. Rehabiliteringen skal forekomme i et miljø der barnet helse, selvspekt og verdighet blir ivaretatt.

Denne artikkelen er særlig interessant i forhold til Barnehuset og barnevernet, som jeg skal komme tilbake til under behandling av Barnehuset og barnevernet.

3.2 Hva er overgrep mot barn?

Overgrep mot barn kan deles inn i gruppene seksuelle overgrep og fysiske overgrep (vold). I denne oppgaven vil det første alternativet stå i fokus. Dette skyldes at det ved Barnehuset er overgrepssaker som er den mest hyppige sakstypen. I Barnehuset Hamars rapport fra 2008⁸ vises det til at over 50 % av alle sakene som ble behandlet av Barnehuset var saker om seksuelle overgrep.

Seksuelle overgrep kan ha svært forskjellig karakter, noe som har stor betydning for strafferammen. Den groveste formen for seksuelle overgrep er den seksuelle omgang. Det er alminnelig enighet om at seksuell omgang med barn, spesielt samleie, er av det groveste når det gjelder seksualforbrytelser, og har dermed høy strafferamme. I straffeloven kapittel 19 er seksualforbrytelsene regulert. Uttrykket ”samleie” er beskrevet i strl. § 206.

Videre går jeg gjennom noen av de sentrale regler i straffeloven.

⁸ Årsrapport fra Barnehuset Hamar 2008

3.2.1 Seksuell omgang med barn

Seksuell omgang er den mest alvorlige form for seksuelle overgrep, og blir regulert i strl. § 195 (barn under 14 år) og § 196 (barn mellom 14 og 16 år). Straffen etter § 195 er alt fra 2 år til 21 år ved særdeles skjerpende omstendigheter. Samtykke fra barnet fritar ikke for straff. Gjerningsmannen kan ikke fritas for straff dersom han var i villfarelse om barnets alder, såfremt han ikke kan lastes for ikke å vite at fornærmede var under 16 år. Regelen i § 196 er lik § 195 på mange måter. Forskjellen er strafferammen og barnets alder. Straffen er fengsel inntil 5 år, og i andre ledd finner vi straffeskjerpende omstendigheter som kan heve strafferammen til 15 års fengsel.

3.2.2 Seksuell handling mot barn under 16 år

I strl. § 200 er de seksuelle handlingene mot barn regulert. Seksuell handling avgrenses oppad mot seksuell omgang og nedad mot seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd. Den seksuelle handling er en handling som ikke er like intens som den seksuelle omgang, og kan være beføling, kyssing og lignende. Straffen er fengsel inntil 3 år, men i sjette ledd er det listet opp en rekke straffeskjerpende omstendigheter.

3.2.3 Seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd

I strl. § 201 er seksuelle handlinger av mindre grov karakter behandlet. Handlinger av seksuelt krenkende karakter kan være straffbare når de utøves i nærhet eller foran barn. Det typiske er blotting, men i de tilfeller hvor blotteren får barnet til å beføle seg, er vi fort over i rammen for den seksuelle handling og strl. § 200.

3.2.4 Incest

Incest er definert som seksuell omgang med nær slektning, og blir regulert i strl. §§ 197-199. Når det gjelder incest med barn under 16 år vil det nære familieforholdet være en

skjerpende omstendighet, som kan føre til heving av strafferammen. I § 197 er tilfellene hvor den seksuelle omgangen skjer mellom slektninger i nedstigende linje regulert. Dette er hvor overgriper har seksuell omgang med barn, barnebarn, samt adoptivbarn. Straffen er inntil fem år. I § 198 reguleres de forhold der den seksuelle omgangen er mellom bror og søster. Straffen er fengsel inntil 1 år. I § 199 er det vi kaller sosialt slektskap regulert. Dette gjelder seksuell omgang med fosterbarn, pleiebarn og lignende, der barnet er under 18 år og står under overgriperes omsorg, myndighet eller oppsikt.⁹

Når et overgrep skjer mot et barn er ofte flere bestemmelser i strl. overskredet i samme handling. Dette kalles ulikartet idealkonkurrens, jfr. strl. § 62 første ledd. For eksempel kan en handling være brudd på strl. § 195 (seksuell omgang med barn under 14 år) og strl. § 197 (incest). Foreligger slik ulikartet idealkonkurrens skal bestemmelsen med høyest strafferamme benyttes, og straffen kan settes opp mot den øvre strafferamme ved å benytte reglene om særdeles skjerpende omstendigheter. Hvis for eksempel en far har seksuell omgang med sin 10 år gamle datter, vil det nære slektsforholdet føre til at det foreligger incest og dette, sammen med datterens alder, vil virke som en særdeles skjerpende omstendighet i forhold til § 195 andre ledd.

3.2.5 Vold mot barn

I straffeloven kapittel 22 finner vi voldsbestemmelsene i straffelovgivningen. Jeg skal ikke gå videre inn på de forskjellige bestemmelsene. Likevel er det enkelte ting som er viktig å merke seg. For voldsbestemmelsene finnes det straffeskjerpende alternativ. Vold mot barn vil alltid kunne være en straffeskjerpende omstendighet, da barn er mer forsvarsløse og har mindre mulighet til å forsvare seg. Vold mot barn kan derfor heve den øvre strafferamme.

Jeg går ikke videre inn på dette da fokus i denne oppgaven er de seksuelle overgrepene.

⁹ Henum 2008 s. 270

3.3 "Dommeravhør"

3.3.1 Innledning

Et dommeravhør er et avhør, først og fremst¹⁰ av barn under 16 år i saker om forbrytelser eller forseelser mot sedelighet, og saker om vold mot barn. Forklaringen til barnet blir tatt opp utenfor rettsmøte, jfr. strpl. § 239. Det er dommeren som er ansvarlig for avhøret, jfr. strpl. § 136. Dommeren har etter strpl. § 239 også ansvaret for at en særlig skikket person med erfaring og trening i å konversere med barn foretar avhøret. Selve avhøret skal tas opp på video- og/eller lydbånd, jfr. strpl. § 239. Dette gjøres for å sikre at barnet ikke må forklare seg flere ganger enn nødvendig. Siktedes forsvarer skal som hovedregel få overvære avhøret, men ikke stille spørsmål direkte til barnet. Alle spørsmål, både fra forsvarer og dommer, skal gå gjennom den særlige skikkede personen som barnet allerede har snakket med.

Ordet "dommeravhør" benyttes ikke i loven, men det er bred enighet i juridisk litteratur om bruken av ordet. Barn over 16 år må stille direkte i retten, men har alltid rett til å ha med seg verge eller annen ansvarsperson. Dommeravhøret har som formål å avklare om barnet har vært utsatt for noe straffbart, eventuelt om det har vært vitne til noe straffbart. Ut fra dommeravhøret skal det også gå frem hva som eventuelt har skjedd, og hvor det har skjedd. Et viktig spørsmål er også hvem som eventuelt har forgrepet seg på barnet.¹¹ Dommeravhøret skal foretas snarest mulig, og som hovedregel innenfor to uker etter anmeldelse til politiet. Mer om dette følger, når de rettslige retningslinjer for hvordan dommeravhør skal foretas behandles.

¹⁰ Når jeg skriver først og fremst er dette fordi metoden også kan benyttes overfor en psykisk utviklingshemmet voksen person dersom det anses som nødvendig.

¹¹ Rønneberg 2000 side 35

I forskrift av 2. oktober 1998 nr. 925 om dommeravhør og observasjon samt endringer i straffeprosessloven, straffeloven og påtaleinstruksen ble det gitt regler og retningslinjer for hvordan dommeravhør skal foretas samt omstendighetene rundt dommeravhør og observasjoner. Jeg velger her å fokusere på dommeravhørene da jeg både fra Barnehuset og sedelighetsavsnittet i Oslo har fått opplyst at observasjoner, som vi finner i forskriftens kapittel 2, er lite eller aldri brukt. Dette forklares noe nærmere under punkt 3.4 om ”observasjon”.

3.3.2 Når skal avhør foretas og hvor

Forskriftens § 1 første ledd er identisk med strpl. § 239. Alderen på barnet ble ved forskrift 4. april 2008 nr. 321 endret fra 14 år til 16 år, slik at dommeravhør kan foretas av barn opp til 16 år.

Forklaring fra barnet skal tas imot utenfor rettsmøte, dersom dommeren finner det ønskelig. Dette skjer ofte, da påkjenningen for barnet kan bli meget høy dersom det må møte i retten, og eventuelt møte overgriper. I forskriftens § 2 er det et krav om at avhøret skal foretas i lokaler med tilfredsstillende teknisk opptaksutstyr. Dette gjelder opptak til bevissikring og muligheter for tilhørere å følge avhøret i et lukket rom. Det er kun en snever unntaksregel at avhøret kan foretas på annet sted.¹²

3.3.3 Tilrettelegging av avhøret

Før avhør finner sted skal påtalemyndigheten opplyse dommeren om hva de ønsker belyst under avhøret, jfr. forskriftens § 3. Det samme gjelder dersom gjentatte avhør blir nødvendig. Før avhør skal dommeren ha et formøte med avhører og tilhørere. Dommeren skal veilede avhører til å stille de spørsmål som er nødvendig for at forklaringen skal holde

¹² Se Rundskriv, avsnitt ”Til § 2”

mål som fellende eller frifinnende bevis. Avhører skal få beskjed om at ledende spørsmål skal unngås så langt det er mulig ut fra barnets alder og modenhet, samt at spørsmålene skal tilpasses barnets nivå.

Dommeravhøret skal avholdes snarest mulig, men ikke senere enn 2 uker etter at saken har kommet til politiet, jfr. forskriften § 4. Dersom tidsfristen ikke holdes skal det begrunnes og skrives ned i protokollen, jfr. forskriftens § 14 bokstav g. Innen disse to ukene skal påtalemyndigheten varsle tingretten som eventuelt skal begjære dommeravhør foretatt, varsle alle parter som etter lov skal varsles (forsvarer, barnet og dets verge, foreldre og/eller bistandsadvokat), holde et forberedende møte og foreta selve dommeravhøret. Enkelte saker er likevel av slik art at avhør bør skje umiddelbart fordi overgrepet nettopp har funnet sted og bevissikring dermed kan sikres bedre. Dette er det anledning til, og det legges her vekt på påtalemyndighetens vurderingsevne.

3.3.4 Hvem som skal foreta avhøret

I henhold til forskriften § 5 er det, som nevnt, dommeren som har hovedansvaret for avhøret, og for å tilkalle en særlig skikket person til å utføre selve avhøret, jfr. strpl. § 239 første ledd andre punktum. Dommeren kan velge å foreta dommeravhøret selv, men dette skjer sjelden eller aldri i praksis. Dommeren skal alltid påse at avhøret skjer på forsvarlig måte, jfr. strpl. § 136, og skal alltid være tilstede i tilhørerrommet. Dommeren skal gi den særlig skikkede personen tilgang til sakens dokumenter og andre nødvendige opplysninger.

Med særlig skikket person menes i forskriften en person som kan kommunisere godt med barn, og som er kjent med de rettslige krav til avhøret., jfr. forskriften § 6. Den særlige skikkede personen er som regel en fra politiet med ekstra utdanning og erfaring med dommeravhør. Forskriften sier at psykolog kan benyttes, men slik jeg har forstått skjer dette sjelden i praksis. Når det er oppnevnt en særlig skikket person er det denne personen som foretar all kommunikasjon med barnet. Den skikkede personen bør ikke være en som

barnet er knyttet til på noen måte. Påtalemyndigheten anbefaler i begjæringen om dommeravhør hvem som bør være avhørsperson i saken.

3.3.5 Hvem kan overvære dommeravhøret?

Vitnets foresatte eller annen tillitsperson bør få mulighet til å overvære avhøret, jfr. forskriften § 7 og strpl. § 128 andre ledd. Dette gjelder ikke hvor en forelder er anmeldt i saken. Der for eksempel mor er til stede i en sak hvor far er overgriper, kan dette føre til at barnet blir satt i en lojalitetskonflikt, som kan virke forstyrrende for barnets frie forklaring. Barnet skal få vite hvem som oppholder seg i tilhørerrommet. Dette er i overensstemmelse med påtaleinstruksen § 8-9 første ledd som omhandler særregler for avhør og observasjon for vitner under 16 år.

Det er dommeren som avgjør om vedkommende tillitsperson skal få være til stede i rommet hvor avhøret skjer, eller i rommet hvor andre tilhørere sitter. Dommeren kan også bestemme at barnets foresatte eller andre tillitspersoner ikke får overvære dommeravhøret i det hele tatt. Dersom det skal oppnevnes setteverge for barnet, gjøres dette etter reglene i vgml. § 15. I vgml. § 15 heter det at setteverge skal oppnevnes dersom noen nær barnet har motstridende interesser i forhold til barnet. Der overgriper ikke har familiær tilknytning til barnet og det ikke er betenkelig, kan foresatte følge barnet. Det er derfor ikke et krav at det oppnevnes setteverge.

Forskriften § 8 sier kort at fornærmedes advokat skal få adgang til å overvære avhøret og at denne skal varsles, jfr. strpl. § 107 c. I sedelighetssaker mot barn skal bistandsadvokat alltid oppnevnes, jfr. § 107 a. Bistandsadvokatens hovedoppgave er å ivareta fornærmedes interesser under etterforskning og hovedforhandling.

Siktedes forsvarer skal "som hovedregel" få overvære avhøret av barnet, jfr. forskriften § 9. Forsvareren skal gjennom avhørspersonen få stille barnet spørsmål for å unngå gjentatte avhør, men skal selv sitte i tilhørerrommet. Forsvareren skal få rett til innsyn i saksdokumentene, jfr. strpl. § 242. På etterforskningsstadiet i saken er det ikke alltid at det

foreligger en siktet, men det er fastslått i Rt. 1993 s. 1118 at et dommeravhør er å anses som forfølgning av retten, og at en mistenkt eller en ukjent overgriper får stilling som siktet, jfr. strpl. § 82. Status som siktet utvider rettighetene i forhold til de rettighetene en mistenkt har. Siktete har rettigheter og plikter etter strpl. kapittel 8, og det er viktig å sikre kontradiksjon for siktete. Reglene om "fair trial" og "fair hearing" i EMK artikkel 6 nr. 3, kommer jeg tilbake til noe senere.

I noen saker er det ingen mistenkt eller siktet idet etterforskning foregår og dommeravhør foretas. I slike situasjoner skal det også oppnevnes forsvarer som så godt som mulig skal ivareta en eventuell senere siktet/mistenktes rettigheter.

I forskriften § 10 heter det at politiet skal, hvis det er mulig, få anledning til å overvære dommeravhøret. Dette er fordi dommeravhøret er en del av etterforskningen og det kan ha stor betydning at politiet får overvære avhøret. I de tilfeller hvor politiet ikke kan være til stede, er det p.g.a. fysiske forhold som mangel på tilgjengelige tilhørerrom. Dette skjer i realiteten aldri.

3.3.6 Videoopptak av barnets forklaring

Dommeravhøret skal tas opp på video, og eventuelt lydopptak hvis nødvendig, jfr. forskriftens § 11. Avhørsrommene skal tilrettelegges slik at dette er mulig. Dette er svært viktig for å sikre bevis. Avhøret skal tas opp i sin helhet. Dette inkluderer innledende samtaler, samt pauser, formaning og lignende. Det finnes muligheter for unntak fra hovedregelen om videoopptak, men unntaket er snevert og skal begrunnes og protokolleres. En grunn kan være hensynet til barnet hvis barnet har motforestillinger mot å bli filmet, da dette kan ha foregått i overgrepssituasjonen.

Opptak skal oppbevares etter reglene i påtaleinstruksen § 2-2.

3.3.7 Gjennomføringen av dommeravhøret

I følge forskriften § 12 skal barnet, før avhøret begynner som hovedregel orienteres om hvem som overværer avhøret og hvor de befinner seg (i tilhørerrommet). Barnet skal som hovedregel orienteres om at det foretas video- og/eller lydopptak. Den som foretar dommeravhøret må formane barnet til å forklare seg sannferdig, jfr. straffeprosessloven § 128. Både formaning og dommeravhøret må tilpasses barnets alder, utviklingsnivå og omstendighetene forøvrig. Mens avhøret pågår, kan andre enn den særlig skikkede personen som avhører barnet, bare stille spørsmål til barnet gjennom dommeren, som skal videreformidle dette til avhører. Dommeren kan alltid overta avhøret når det finnes påkrevd. Dette er forskriftens ”oppskrift” for hvordan selve avhøret skal foregå. Selve formaning kan by på noen problemer med tanke på at de yngste barna kan ha problemer med å forstå hva det betyr. Professor Johs. Andenæs skrev i Lov og Rett 1992 side 337: ”Å foreholde vitnet det ansvar som følger med falsk forklaring, er ikke aktuelt overfor barn som ikke har nådd den kriminelle lavalder. En enkel oppfordring til barnet om å holde seg til sannheten, må etter min mening være tilstrekkelig...”. Barnet skal bes om å snakke sant. Barnets følge, foreldre, seterverge eller lignende, blir informert om at barnet blir bedt om å snakke sant.

3.3.8 Gjentatte avhør

Lovgivingen og praksis bygger per dags dato på at gjentatte avhør skal unngås så langt det er mulig av hensyn til barnet. Dersom et nytt avhør skal gjennomføres skal det være supplerende og ikke inneholde de samme spørsmålene som det første avhøret, jfr. forskriften § 13. Dersom nytt avhør skal foretas, er det krav om at det skal være viktig for sakens opplysning, og det skal ikke være tungtveiende grunner som taler imot eller at det er særlig byrdefullt for barnet at slikt avhør foretas. Forskriften § 13 første punktum er i overensstemmelse med strpl. § 234 andre ledd tredje punktum der det bestemmes at gjentatte avhør skal ”så vidt mulig unngås”.

3.3.9 Protokoll

Det skal alltid føres protokoll over avhøret. I forskriften § 14 er det ramset opp hva denne protokollen skal inneholde. Det eneste jeg ønsker å nevne er at det skal foretas utskrift av forklaringen til barnet, så vidt det er mulig. Dette synes å styrke bevisets tyngde og gjør det mer oversiktlig å følge barnets forklaring via videoopptak. Barnet kan forklare seg noe utydelig, og det kan være nødvendig både å høre og lese hva barnet sier.

3.3.10 Litt om etterforskning og saksgang før dommeravhøret

Når det gjelder anmeldelsen kommer denne som regel ikke inn til politiet fra barnet selv. Anmeldelse kommer vanligvis fra verge eller foreldre, men også fra andre som for eksempel barnevernet, naboer, lærere, fotballtrenere og lignende.

Politiet foretar forskjellige undersøkelser i etterforskningsøyemed for å sikre eventuelle bevis. Slike bevis finnes ikke alltid, men der overgrepet nettopp har skjedd kan det finnes spor av DNA gjennom hår, kroppsvæsker eller fingeravtrykk. Enkelte ganger kan politiet finne både videoopptak og bilder av overgrepene.

En anmeldelse er ikke nok i seg selv til å varetektsfengsle en mistenkt. Det må blant annet foreligge skjellig grunn til mistanke, samt andre vilkår for fengsling, jfr. strpl. §§ 171 flg. En anmeldelse utløser også at påtalemyndigheten aktivt må begjære dommeravhør. Saken skal sendes til den tingrett som er nærmest der barnet bor, og dommeren skal når saksdokumentene har kommet frem, gjøre seg kjent med saken før dommeravhøret skal avholdes.

3.4 Observasjon

Forskriften kapittel 2 omhandler observasjon. Slik jeg har forstått dagens praksis, benyttes ikke denne metoden. Ved Oslo politidistrikt har ikke metoden blitt benyttet på 5 år, og Barnehuset Hamar tar heller ikke i bruk observasjon. Jeg velger ikke å kommentere forskriften punkt for punkt, men å gi en kort redegjørelse for hva "observasjon" er.

Observasjon trer i stedet for avhør av de minste barna, de under 3 år, eller andre som ikke har mulighet til å kommunisere på et tilfredsstillende nivå, som for eksempel en voksen som er psykisk utviklingshemmet i høy grad. Om observasjon skal foretas er det dommeren og den særlige skikkede personen som avgjør. Det er en særlig skikket person som utfører observasjonen av barnet, hvis dette blir aktuelt. I strpl. § 239 tredje ledd første pkt står det: ” Når vitnets alder eller særlige omstendigheter tilsier det, kan dommeren bestemme at det i stedet eller forut for avhør etter første ledd skal foretas observasjon av vitnet.”

Praksis er likevel at dette har blitt en ”papirbestemmelse”, og er lite brukt, og at det er dommeravhør som er den rådende måte å avhøre barn på. En av grunnene til dette er at observasjon av et barn sjelden førte frem i rettsapparatet. Resultatene av en observasjon ble for vage til å kunne legges til grunn i en eventuell hovedforhandling. En annen grunn var at observasjonsmetoden var meget tidkrevende. En psykolog skulle flere ganger, opptil fire, møte barnet og observere det. I dag foretas dommeravhør av barn ned til 3 år. Når det gjelder saker med barn under 3 år foregår etterforskningen uten avhør av barnet. Her blir det ofte foretatt grundige avhør av barnets støttepersoner og andre nær barnet. Politiet må i tilfellene hvor barnet er under 3 år finne andre bevis til fremleggelse i retten. Her blir det foretatt utvidede tekniske undersøkelser.

3.5 Siktedes rettigheter

3.5.1 Innledning

I alle saker som kan resultere i straff for en siktet er det særlig viktig at siktede eller mistenkte beskyttes. I sedelighetssaker mot barn er det lett å bli så beskyttende overfor barnet at siktedes/mistenktes rettigheter kan komme i andre rekke. Det er derfor særlig viktig ikke å minste av synet de rettigheter en siktet eller mistenkt har. Siktede/mistenkte skal blant annet ha rett til advokat, rett til å uttale seg, rett til dokumentinnsyn og lignende. Flere av disse rettighetene finner vi i straffeprosessloven. De skal være med på å sikre

kontradiksjon, og de skal samsvare med de folkerettslige reglene i EMK. EMK er gjort til norsk lov gjennom menneskerettsloven, og i kollisjon med norske rettsregler skal konvensjonen gå foran norsk lov (forrangsprinsippet), jfr. menneskerettloven § 3. I strpl. § 4 står det at straffeprosesslovgivningen anerkjenner folkeretten, og gjelder med de begrensninger som følger av folkeretten.

3.5.2 Hvordan blir man siktet?

Som siktet får man flere rettigheter enn det en mistenkt har, så skillet mellom når man ansees som siktet og ikke bare mistenkt, vil således ha stor betydning. I strpl. § 82 oppstilles visse vilkår for at en mistenkt skal kalles siktet. I paragrafens første ledd oppstilles tre alternative vilkår for at en mistenkt får status som siktet.

Mistenkte får status som siktet når:

1. påtalemyndigheten har erklært han for siktet,
 - Etter strpl. § 67 (1) kan politiet etterforske og reise siktelse i alle saker.
2. når forfølgning er innledet mot han ved retten
 - I forhold til dommeravhør får en mistenkt status som siktet dersom slikt avhør foretas av barnet. Dette kan ikke leses direkte ut fra lovteksten, men det er slått fast i Rt. 1993 s. 1118.
3. når det er besluttet eller foretatt ”pågrepelse, ransaking, beslag eller lignende forholdsregler” mot han.
 - Ofte foretar politiet ransaking hos mistenkte for å forsøke å finne bevis i form av bilder eller videoopptak av overgrep.

I sedelighetssaker kommer sakene inn til politiet som regel etter anmeldelse fra barnevernet eller bekymringsmeldinger fra andre. I de fleste tilfeller er det en konkret mistenkt som er anmeldt, men dette gjelder ikke alltid. I enkelte saker er overgriper/siktede ukjent når dommeravhør av barnets skal foretas. En ukjent siktet skal ha de samme rettigheter som en kjent siktet gjennom en oppnevnt forsvarer frem til den siktede er kjent, og selv, eventuelt gjennom sin egen advokat, kan ivareta sine rettigheter. Selv om siktede etter

tiltalebeslutning kalles tiltalte, og etter dom kalles domfelte, bevarer siktede sine rettigheter gjennom hele saken.¹³

3.5.3 Rett til forsvarer og dokumentinnsyn

I strpl. § 94 heter det at den siktede har rett til forsvarer etter eget valg. Politiet skal varsle siktede om denne retten, som strekker seg fra sakens begynnelse til sakens slutt. Dersom den siktede ikke har en forsvarer etter eget valg, skal det oppnevnes en offentlig forsvarer til siktede. Offentlig forsvarer har en siktet alltid krav på dersom det er tale om en forbrytelse av en viss alvorlighetsgrad. Det vil si alltid i saker der siktede anklages for overgrep mot barn. Dersom bruk av egen forsvarer vil føre til uforholdsmessige forsinkelser, kan retten oppnevne en annen, jfr. strpl. § 102, jfr. § 105. I saker der barn er fornærmet er det særlig viktig at saken kommer opp i rettsapparatet så fort som mulig. Dette for å hindre økt belastning for barnet og for at barnet så fort som mulig kan forsøke å gå videre i livet og starte eventuell behandling. Her vil prinsippet om barnets beste veie tungt dersom det vil føre til uforholdsmessige forsinkelser dersom siktede ønsker å benytte egen forsvarer.

Etter strpl. § 242 første ledd har blant annet siktet og mistenkte rett til å gjøre seg kjent med dokumenter i saken, såfremt dette ikke kan skade etterforskningen eller være til skade for tredjemann. I § 242a og § 264 finnes det enkelte unntak fra regelen om dokumentinnsyn. Dette kan for eksempel være hensyn til barnet, dersom barnets navn eller lignende kan fremgå av dokumentene eller det vil på annen måte være belastende for barnet.

3.5.4 Varsel og tilstedeværelse

Siktede skal stevnes etter lovlig varsel, jfr. § 243, jfr. § 86 generelt og § 275 om hovedforhandling. Dette gjør at siktede og dennes advokat skal ha tid og mulighet til å forberede saken. Ved anke til høyere instanser finnes en del unntak fra varslingsregelen

¹³ Hov 2007 s. 219

selv om hovedregelen er den samme. Etter § 244 er det også slått fast at den siktede og hans forsvarer har rett til å være tilstede under rettsmøtet og har rett til å uttale seg. Det finnes en del unntak fra regelen om tilstedeværelse for siktede, bl.a. i strpl. § 245 der den siktede kan bli bedt om å forlate rettsmøtet av flere grunner. For det første kan siktede bes om å forlate rettsmøtet dersom det kan være til hinder for den frie forklaringen til et vitne. For det annet kan siktede bes om å forlate rettsmøtet dersom et anonymt vitne skal forhøres. I saker der dommeravhør foretas av barnet er dette ikke et tema. Barnet blir avhørt utenfor rettsmøte, og siktede har aldri rett til å være tilstede. Siktede har bare lov til å være tilstede under dommeravhøret gjennom sin forsvarer, som skal være i tilhørerrommet uten direkte kontakt med barnet, se ovenfor om forskriftens bestemmelser om siktedes forsvarer.

Siktedes rett til å være til stede under rettssaken er en prosessforutsetning. Brudd på en slik prosessforutsetning kan føre til at dommen må kjennes ugyldig. Et spørsmål er derfor om dommeravhør er et brudd på denne prosessforutsetningen. Her må barnets beste og siktedes rettigheter veies mot hverandre. Det synes som om dommeravhørsmetoden og tilhørerrom ikke anses som et brudd på siktedes rett til å være tilstede. Dette p.g.a. muligheten for gjentatte avhør og at siktedes forsvarer har mulighet til å stille spørsmål gjennom avhører. Høyesterett har slått fast at det ikke foreligger kollisjon mellom EMK og dommeravhør i Rt. 1999 s. 1579.

3.5.5 Siktedes rett til å forholde seg taus og rett til å legge frem bevis

Før avhør foretas av mistenkte/siktede skal personen bli særskilt informert om at han har rett til å forholde seg taus. Dette gjelder både i forhold til politiet og i retten, jfr. strpl. § 232 og § 90. Dette står også i påtaleinstruksens § 8-1; opplysninger som skal gis ved avhør. Dersom siktede nekter å forklare seg for retten kan dette tale mot ham, jfr. § 93 (2). Dette skal siktede bli informert om. I saker om overgrep mot barn der det er foretatt dommeravhør og siktede velger å forholde seg taus, vil det automatisk bli lagt større vekt på barnets forklaring. I en slik situasjon er barnets forklaring den eneste forklaring som

foreligger, og i mangel på eventuelle andre bevis, vil barnets forklaring også være det eneste beviset.

Siktede har ikke ansvar for en eventuell falsk forklaring han gir, jfr. § 167 (1). Det er retten og påtalemyndighetens oppgave å bevise skyld og dømme den siktede, og det pålegger intet ansvar for siktede å hjelpe til med dette.

Siktede har rett til å føre bevis for å bevise sin uskyld, jfr. strpl. §§ 265 og 291. Det er som hovedregel forsvareren som fører bevisene for den dømmende rett, men siktede bestemmer hvilke bevis som eventuelt skal føres.

I strpl. sjette del finner vi reglene om rettsmidler (anke, gjenåpning og lignende). Jeg går ikke inn på disse reglene, men vil nevne at i en eventuell ankesak er det opptaket av dommeravhøret fra første instans som skal benyttes i hovedforhandlingen. Dersom retten finner det nødvendig er det åpent for et nytt avhør, se forskriften § 13 om gjentatte avhør. Begrunnelsen for ikke å foreta nytt avhør av barnet i ankesaken er den samme som for første instans. Det er til barnets beste at barnet ikke må forklare seg flere ganger om samme sak og svare på de samme spørsmålene flere ganger.

Når det gjelder spørsmålet om offentlighet eller lukkede dører skal det tas hensyn til hva siktede ønsker, men her skal hensynet til barnets beste også veie tungt.

3.5.6 Siktetes rettigheter i EMK

Den europeiske menneskerettighetskonvensjon artikkel 6 verner om siktetes rettigheter. Disse rettighetene er minimumsrettigheter, og de ratifiserende stater plikter å oppfylle disse rettighetene. I det videre benytter jeg den norske oversettelsen av EMK selv om denne ikke er autentisk.

3.5.6.1 Retten til en rettferdig rettergang

Alle som er siktet i en straffesak har rett til en rettferdig rettergang. Den engelske versjonen av konvensjonen kaller dette retten til ”a fair trial”, jfr. artikkel 6. Prinsippet om rettferdig rettergang er et grunnleggende prinsipp. Ut fra konvensjonsteksten kan det være vanskelig å finne ut hva som skal innfortolkes i prinsippet. Da kan avgjørelser fra Den europeiske menneskerettsdomstol (heretter EMD) benyttes ved at domstolen har utdypet hva som ligger i prinsippet gjennom en rekke avgjørelser.

Artikkel 6 nr. 1 oppstiller at den som er siktet har rett til å få avgjort saken mot seg av en uavhengig og upartisk rett. Dette skal skje innen rimelig tid. I Norge har vi et tredelt maktfordelingsprinsipp og domstolene skal være uavhengig andre maktinstanser. Videre er kravet på en upartisk domstol bl.a. forsøkt sikret gjennom regler om dommerens habilitet, jfr. lov om domstolene av 13. august 1915 nr. 5 (heretter dl.) § 106. Videre sier art. 6 nr. 1 at dommen er offentlig, men at siktede skal vernes dersom det kreves. Artikkel 6 nr. 1 er som sagt et prinsipp, og i artikkels nr. 2 og 3 blir prinsippet støttet opp med flere rettigheter som er beskrevet mer spesifikt.

3.5.6.2 Uskyldspresumsjonen

Art. 6 nr. 2 kalles uskyldspresumsjonen, som betyr at siktede er uskyldig inntil motsatte er bevist. Dette betyr at all rimelig tvil skal komme tiltalte til gode, in dubio pro reo. Det må derfor bevises skyld for at en person kan straffes. I sedelighetssaker mot barn kan det ofte være vanskelig å finne bevis som klart viser at siktede er skyldig. Dette fører til at mange saker blir henlagt på grunn av bevisets stilling. Der det verken finnes bilder, videoopptak, eller andre tekniske spor etter overgrepet, er det barnets forklaring som står mot siktedes.

3.5.6.3 Minsterrettigheter

I art. 6 nr. 3 er noen av minsterrettighetene siktede har krav på skrevet ned;

- Siktede har rett til å bli underrettet straks på et språk han forstår
- Siktede skal få god nok tid til å forberede sitt forsvar (varsel)

- Siktede har rett til forsvarer. Har ikke siktede økonomisk mulighet til selv å skaffe en forsvarer skal det oppnevnes en offentlig forsvarer for siktede.
- Siktede har rett til å avhøre eventuelle vitner mot han, og innkalle vitner til egen fordel. I sedelighetssaker mot barn er denne rettigheten ivaretatt gjennom at forsvarer har rett til å være til stede i tilhørerrommet når dommeravhør foretas.
- Siktede skal kostnadsfritt få en tolk.

Listen her er ikke uttømmende, og EMD har uttalt at det skal foretas en helhetsvurdering dersom en sak om et eventuelt brudd på minsterettighetene skal gis medhold.¹⁴

En av de viktigste rettighetene artikkelen verner om er kontradiksjonsprinsippet. Prinsippet går i korthet ut på at enhver har rett til å kommentere og ta til motmæle mot de anklager som rettes mot ham. Dette er et prinsipp som kan by på problemer når det gjelder avhørsformen dommeravhør av barn. Her er det, som nevnt, ønskelig at barnet skal slippe å forklare seg flere ganger til flere personer. Forsvareren kan ikke selv stille spørsmål direkte til barnet. At dette kan komme i kollisjon med kontradiksjonsprinsippet kan tenkes. Siktedes rett til å stille spørsmål til barnet, skjer gjennom avhørspersonen og spørsmålene skal godkjennes av dommeren. Selv om både dommeren og avhørspersonen jobber for å få frem sannheten, skal de også tenke på barnets beste. Det er ingen tvil om at siktedes rettigheter ved avhør av vitner ikke kan utøves på samme måte som ellers når det foretas dommeravhør. Her er det to hensyn å ta; hensynet til barnets beste og å sikre kontradiksjon for siktede, og det er svært viktig at begge hensyn blir ivaretatt. Slik jeg ser det er dommeravhøret den beste måten å sikre barnets beste. Barnet unngår en konfrontasjon med overgriper i retten og har anledning til å forklare seg i trygge omgivelser. Jeg tror også at siktedes rettigheter blir ivaretatt på den best tenkelige måte i en slik situasjon. Siktede og dens forsvarer har mulighet til å foreta gjentatte avhør av barnet, selv om dette ikke er å foretrekke. I forskriftens § 13 er det likevel åpnet for en mulighet til gjentatte avhør dersom det er strengt nødvendig. Dette tror jeg vil være tilstrekkelig til å oppfylle EMKs krav slik

¹⁴ NOU 2006 punkt 5.3.2 flg.

at vi unngår en kollisjon og bruk av forrangsparagrafen (§3) i menneskerettloven, se også Rt. 1999 s. 1579.

3.5.7 Siktedes rettigheter i SP

Den internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter med protokoller (heretter SP) art. 14 finner vi flere rettigheter siktede har. Rettighetene er svært like rettighetene som står beskrevet i EMK artikkel 6 nr. 1, men vi finner dem noe mer utdypet og spesifisert. ”Alle skal være like for domstolene.” Dette er den første setningen i art. 14 nr. 1. Resten av artikkelen er forholdsvis lik EMKs art. 6 nr. 1. Siktede skal sikres en upartisk og uavhengig domstol, samt bli beskyttet fra offentligheten dersom særlige omstendigheter tilsier det. Vi finner også igjen uskyldspresumsjonen, enhver er uskyldig inntil det motsatte er bevist.

SP art. 14 nr. 3 inneholder som EMK art 6 nr. 3 visse minimumsrettigheter som siktede har krav på. SP art. 14 nr. 3 har likevel flere punkter som utvider disse rettighetene. For det første er det et eget punkt at siktede skal, uten unødig opphold, få sin sak opp for retten. Dette skal være en garanti for at saken ikke blir liggende i en lang kø og avgjørelse lar seg påvente i lengre tid. I sedelighetssaker mot barn taler dette også for barnets beste. For det andre er det gjort helt klart at siktede har rett til selv å være tilstede under saken, ikke bare via sin advokat. Slik jeg forstår det er det ikke i strid med denne regelen at siktede ikke har rett til å være til stede under dommeravhøret. Dommeravhøret foretas utenfor rettsmøte. Siktede har, selv om det foretas dommeravhør, krav på å være til stede under saken for domstolene. Dette er også praksis. For det tredje skal ikke en skyldig bli tvunget til å vitne mot seg selv eller erkjenne seg selv skyldig, også kalt selvinkriminering, jfr. også strpl. § 90. Ingen skal bli tvunget til å bidra til egen domfellelse.

3.6 Fritak fra vitneplikt for barnet

”Enhver” plikter til å møte som vitne, heter det i strpl. § 108 som er hovedregelen om vitneplikt i straffeprosesslovgivningen. Likevel finnes det flere unntak og begrensninger fra

vitneplikten. Når det gjelder saker der barn er involvert oppstår noen problemer i forhold til at det kan være vanskelig å avgjøre om barnet har forstått hva fritaksretten innebærer og eventuelt hvem som skal ta beslutningen for barnet dersom det ikke kan ta beslutningen selv. I strpl. § 122 finner vi en bestemmelse der vitner eller fornærmede i nær slektskapsforhold til siktede fritas fra vitneplikt. Denne retten til fritak er ubetinget. Etter lovendring av 07. mars 2008 fikk § 122 første ledd et tillegg gjennom leddets siste punktum, der det heter at fritaksretten ikke gjelder for barn under 12 år. I Ot.prp. nr. 11 2007/2008 er dette behandlet og forslaget om å frata barn under 12 år retten til vitnefritak er begrunnet med at små barn ikke har evne til å ta stilling til fritaksretten, jfr. proposisjonens punkt 9.5.2. Strpl. § 122 første ledd tredje punktum har nå satt en stopper for problemet rundt det å informere barn under 12 år om fritaksretten og at en eventuell verge må ta stilling til om barnet bør nekte å forklare seg. Barn over 12 år kan fritas for vitneplikten etter de samme reglene for fritak fra vitneplikt som voksne har. Her er det avhørspersonens eller dommerens ansvar å formidle denne retten til barnet på en måte som barnet forstår. I disse situasjonene skal barnet høres rundt spørsmålet om fritak fra vitneplikt, jfr. barnelovens § 31 om at det skal legges stor vekt på barnets mening etter det har fylt 12 år. Vergen har likevel en sentral rolle. Her er det opp til dommerens skjønn hva han vil legge til grunn dersom barnet er villig til å avgi forklaring og vergen motsetter seg, og omvendt.

Om denne endringen av loven som avskjærer barn under 12 år fra vitnefritak, har det vært mange diskusjoner. Diskusjonene dreier seg i hovedsak om avveiningen mellom om det å ta bort hele fritaksmuligheten for barnet, er et bedre alternativ enn at verge eller foreldre tar beslutningen. Foreldre vil ofte beskytte barnet mot å gjenoppleve et overgrep gjennom å avgi forklaring, noe som kan føre til at foreldre vil velge løsningen om å frita barnet fra å forklare seg. På en annen side er det ønskelig for alle, også foreldre, at overgriper blir straffet. Barnets forklaring er svært viktig som bevis. Jeg tror at det psykologiske aspektet ved at barnet kan begynne å bearbeide overgrepet gjennom et dommeravhør taler for denne lovendringen, som ikke gir rom for fritak fra vitneplikt for barn under 12 år.

3.7 Meldeplikt

I følge bvl. § 6-4 andre og tredje ledd foreligger meldeplikt til barnevernet for alle offentlige myndigheter bl.a. dersom det er mistanke alvorlig omsorgssvikt eller at barnet blir mishandlet i hjemmet. Denne bestemmelsen fritar fra taushetsplikt som flere offentlige myndigheter i realiteten er pålagt. Barnevernet har etter bvl. § 4-3 både rett og plikt til å foreta undersøkelser for å bekrefte eller avkrefte eventuell mistanke om seksuelle overgrep eller annen mishandling i hjemmet. Meldeplikt gjelder også for kompetansehus som Barnehuset, som straks etter mottatt bekymringsmelding fra andre enn barnevernet skal varsle barnevernet.

Meldeplikten er et viktig verktøy for å forsøke å avverge overgrep mot barn, og bestemmelsen i bvl. § 6-4 favner både om offentlig myndigheter og private institusjoner med offentlig støtte, samt helsearbeidere innenfor offentlig sektor.

Straffeloven § 139 har også en bestemmelse om å avverge alvorlige straffbare handlinger, avvergeplikten. I § 139 første ledd siste punktum heter det at avvergeplikten foreligger kun når barnet er under 16 år. Personen som har eventuell avvergeplikt må ha fått pålitelig kunnskap om at seksuelle overgrep eller annen seksuell mishandling av barnet skjer eller kommer til å skje. Strl. § 139 gjelder ikke bare offentlig myndigheter, men for alle. Her har også helt vanlige personer en avvergeplikt. Brudd på avvergeplikten i slike situasjoner kan føre til bøteleggelse, hefte eller med fengsel i opptil 1 år.

3.8 Enkelte grunnleggende prinsipper

I straffesaker er det flere grunnleggende prinsipper som er viktige for å sikre rettssikkerheten både for siktede og barnet. Prinsippet om bevisumiddelbarhet og muntlighet er eksempler på slike prinsipper. Det er viktig at retten bare skal legge til grunn bevis som legges frem direkte for retten gjennom en muntlig hovedforhandling. Dommeravhør blir derfor et unntak fra denne regelen fordi dommeravhøret tas opp utenfor rettsmøte, og spilles av via videoopptak og opplesning under hovedforhandlingen. På grunn av at et dommeravhør

utgjør klare unntak fra flere sentrale prinsipp, er det derfor viktig at reglene i forskriften om dommeravhør og observasjoner blir fulgt.

4 "Gammel ordning"

Dette kapittelet skal ta for seg noen av de instanser som skal hjelpe et barn som har blitt utsatt for seksuelle overgrep eller vold. Disse instansene blir ikke byttet ut dersom et eventuelt Barnehus blir opprettet, men skal fungere ved siden av Barnehuset. Å kalle dette "gammel ordning" blir derfor noe feil, da instansene skal fungere selv om Barnehus har blitt eller blir opprettet i regionen. Når det gjelder politi og påtalemyndighet har jeg tatt utgangspunkt i Oslo politidistrikt.

4.1 Politi og påtalemyndigheten ved Oslo politidistrikt

4.1.1 Innledning

Jeg har vært på besøk hos Oslo politikammer for å snakke med politioverbetjent Hanne Blomfeldt i sedelighetsavsnittet. Hun har vært min kontaktperson der og mye av informasjonen videre baserer seg på samtale med henne.

Om et straffbart forhold foreligger og om etterforskning skal iverksettes er det politiet og påtalemyndighet som avgjør. Dommeravhøret er en særlig viktig del av etterforskningen i sedelighetssaker mot barn. Politihøyskolen har i dag (fra 2006) et 3-trinns kurs i hvordan foreta dommeravhør av barn og det er ofte de politibetjentene som har gjennomført dette kurset som er den "særlig skikkede personen", og som foretar dommeravhøret. Denne utdannelsen har blitt utvidet med lengre kurs, flere skriftlige og praktiske oppgaver, og eksamen.

Den påtalekompetente er den som skal sette i gang etterforskningsskritt og "bestille" eventuelle dommeravhør. Samme påtalekompetente/påtaleansvarlige skal også, etter at saken anses ferdig etterforsket, avgjøre hva som så skal skje videre med saken. Saken blir

da enten henlagt, eller sendt videre til Statsadvokaten der tiltale eller forslag om tilståelsesdom blir utferdiget, jfr. strpl. § 66. Politi og påtalemyndighet har også ansvaret for at siktedes rettigheter blir ivaretatt under saksbehandlingen.

Politioverbetjent Hanne Blomfeldt i sedelighetsavsnittet ved Oslo politidistrikt er en av dem som utfører dommeravhør i Oslo. Hun jobber både som tilrettelegger av avhørssituasjonen og avhører. Til sammen er det 26 ansatte ved vold- og sedelighetsavsnittet i Oslo, og i 2008 hadde de ca 420 vold- og sedelighetssaker. Av de 26 som jobber i avsnittet er det kun tre som har den nødvendige kompetanse til å foreta dommeravhør. Avsnittet har nå tre politibetjenter i kurs ved politihøyskolen for å utdanne dem til å få kompetanse til å foreta dommeravhør.

Oslo politikammer er et stort hus, med mange politibetjenter i uniform som farer rundt i gangene. Blomfeldt forteller likevel at barnet stort sett er fornøyd etter å ha avlagt forklaring, selv om omstendighetene er vanskelige. Fasilitetene kan gjøre at situasjonen virker noe skremmende på barnet, men når det først er i gang med avhøret, går ting som regel greit. Selve avhørsrommet er utstyrt med ”speil”, som tilhørerne sitter bak mens avhøret pågår. Det er noen leker og barnevennlige bilder på veggene.

Politioverbetjent Hanne Blomfeldt innrømmer at det tekniske utstyret kunne vært bedre. Det hender at det kan oppstå uventede tekniske pauser under avhøret. Det tekniske utstyret settes i gang av en av politibetjentene selv, og slik jeg forsto det er det ikke en spesiell IT-utdannet person som gjør dette.

4.1.2 Hvem er til stede under avhøret?

Hos Oslo politidistrikt er dommer, forsvarer, bistandsadvokat (alltid i sedelighetssaker), politiadvokat, eventuelt setteverge der verge er oppnevnt (denne er en ukjent for barnet), en IT-ansvarlig (politibetjent) og førstebetjent til stede. Disse sitter i rommet bak speilet og kan følge avhøret derfra. Inne i selve avhørsrommet er det kun barnet og avhører som oppholder seg. Foreldre får ikke overvære dommeravhøret, verken i avhørsrommet eller i

tilhørerrommet. Det kunne sette barnet i en lojalitetskonflikt som kunne hindre den frie forklaring som søkes oppnådd ved dommeravhøret. Barnet skal bli forklart at foreldrene ikke kan høre eller se barnet, og at barnet de forteller avhørspersonen ikke blir fortalt videre til foreldrene dersom barnet ikke ønsker det.

4.1.3 Hvordan utføres avhørene?

Før barnet skal møte på politikammeret avtales tid for avhøret med foreldre eller verge, jfr. strpl. § 110 andre ledd. Hjemme skal barnet få beskjed om hva det skal igjennom en dag før avhøret skal finne sted. Da skal barnet få vite hvorfor det skal i avhør og navnet på avhørspersonen. Før avhøret møter tilhørerne (de som nevnt ovenfor) til et formøte som varer i ca en halv time. Her planlegges fremgangsmåte for avhøret, og de forskjellige aktører kan be om at avhører stiller visse spørsmål. Etter dette møter avhøreren barnet og eventuelt følgeperson for første gang ved inngangen til politihuset, for så å vise barnet litt rundt. Denne tiden på ca 20 minutter benyttes til å skape kontakt mellom barn og avhører. Ut fra barnets alder og modenhet legges det til rette for at barnet skal ”mykne” opp og føle seg så vel som mulig i nærvær av avhører. Derneft viser avhører barnet selve avhørsrommet og der hvor tilhørere skal befinne seg og forklarer hvem som skal sitte der inne. Det hele tilrettelegges etter barnets nivå av forståelse. Barnet bestemmer selv når det er klart for at avhøret skal starte, og det er viktig at barnet ikke blir tvunget til å starte et avhør før barnet er klar til det. Formaning er det alltid avhører som tar seg av. Barnet møter dommer og eventuelt andre tilhørere først etter at avhøret er ferdig. Det er da opp til både barnet og dommeren selv om de ønsker å møtes.

Selve avhøret varer i 95 % av tilfellene mellom 45 minutter og 1 1/2 time. Etter dette er det en klar tendens til at barnet mister konsentrasjonen. For de eldste barna kan avhøret vare opptil 2 timer, da disse ofte har mer de vil snakke om enn de yngste barna. Mot slutten av avhøret går avhører inn til tilhørerne for å få eventuelle tilleggsspørsmål. Da sitter barnet igjen i rommet, enten alene, med setteverge eller en politibetjent. Etter disse spørsmålene er stilt kan tilhørerne banke i ”speilet” dersom det skulle være noe mer de ønsker klarhet i, men dette blir de anbefalt om ikke å gjøre av hensyn til barnet. Det er også anledning til

gjentatte avhør, men det blir sjelden gjort. Ved Oslo politikammer jobbes det med nye metoder for avhør, der gjentatte avhør skal foretas som en del av etterforskningen og for bedre å kunne benytte barnets forklaring som bevis.

Etter avhøret og eventuelt fysisk bevissikring ved Barnesenteret ved Ullevål universitetssykehus, sendes saken med bevisopptak til retten, og etterforskningen er dermed ferdig hos politiet.

4.1.4 Sakstype og saksmengde

I Oslo kommer alle vold- og sedelighetssaker mot barn til Oslo politikammer på Grønland. Ingen utestasjoner foretar dommeravhør selv, på grunn av mangel på både kompetente avhørere og avhørsfasiliteter. I gjennomsnitt er det like mange voldssaker som sedelighetssaker. Spesielt er det mange voldssaker blant innvandrerfamilier som benytter vold som avstraffelse, men også i oppdragelsesøyemed. Dette skyldes at det i Oslo er flere innbyggere av utlandsk opprinnelse, med andre tradisjoner for oppdragelse, og derav blir sakstypene noe forskjellig fra andre steder.

Det yngste barnet Blomfeldt har foretatt et dommeravhør av var 3 år. Hun forteller at det ser ut til å være en tendens til at overgrep rammer yngre barn nå enn før. Ellers er det jevnt fordelt aldersmessig, men det er en tendens til at de eldste barna ønsker å møte direkte i retten. Når det gjelder kjønn, er det også jevnt fordelt mellom gutter og jenter.

I sedelighetssaker er det vanligste, sier Blomfeldt, at det er nær familie eller andre nære tillitspersoner som er overgriper. I saker som gjelder barn som er vitne til vold, kan også rommet benyttes, men i praksis skjer dette sjelden. Disse sakene er av en slik art at det ofte er flere søsken som må avhøres i samme sak, noe som gjør at andre rom må benyttes i tillegg.

4.2 Domstolene

Etter at saken er ferdig utredet og etterforsket hos politi- og påtalemyndigheten sendes saken til Statsadvokaten, jfr. strpl. § 66. Statsadvokaten vurderer så om saken skal henlegges, om det skal utferdiges forslag om tilståelsesdom eller om saken skal gå for retten. Retten trer kun i kraft etter påtalebegjæring fra en påtaleberettiget, jfr. strpl. § 63. Retten fører saken videre som andre saker, med begrensning i forhold til bevisopptak. Både barnet og den nærstående kan fritas fra vitneplikten, jfr. strpl § 108, jfr. strpl. §122. For barn gjelder dette kun der barnet er over 12 år, jfr. strpl. § 122 første ledd siste punktum.

4.3 Barnevernet

Barnevernet har som formål å "... sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid", jfr. barnevernloven § 1-1. Barnevernet skal bistå med tilrettelegging for å ta barnet ut av hjemmet dersom situasjonen krever det. Barneverntjenesten har kompetanse til å iverksette midlertidige akuttiltak, jfr. særlig bvl. §4-6. Barnevernet skal også gi hjelp i hjemmet etter bvl. § 4-4 hvis dette er til barnets beste. I alt var det 7129 barn i Oslo i 2006 som mottok en eller annen form for barnevernstiltak.¹⁵ I områder som har Barnehus jobber barnevernet tett med Barnehuset for å sikre barnets beste, og for å kunne tilrettelegge videre behandling og iverksette nødvendige tiltak.

Barnevernet har plikt til å undersøke om barn lever under slike forhold som nevnt i bvl. § 1-1 dersom de har mottatt bekymringsmeldinger, jfr. bvl. § 4-2. Disse meldingene kan komme fra offentlig institusjoner eller fra private. For offentlige myndigheter er det meldeplikt til barnevernet ved mistanke om omsorgssvikt eller overgrep, og dette er uten hinder av taushetsplikten, jfr. bvl. §6-4 andre og tredje ledd samt § 6-4a. Fritak fra taushetsplikten gjelder bare når det er mistanke om alvorlige overgrep eller omsorgssvikt. Meldingene kan være skriftlige eller muntlige, de kan også være anonyme. I bvl. § 4-3 er

¹⁵ http://www.ssb.no/emner/02/barn_og_unge/2008/tabeller/barnevern/barnev0203.html

det fastslått at dersom det er rimelig grunn til å tro at barnet er i en skadelig situasjon har barnevernet plikt til straks å undersøke forholdet. Se mer om meldeplikt i eget punkt, 3.7.

Barnevernvaktene skal ta seg av akutte situasjoner i helgene og på kveldstid. De skal være med på å legge til rette for videre oppfølging når de ordinære tjenestene er tilgjengelige.

Barne-, ungdoms- og familieetaten (heretter Bufetat) har det overordnede ansvar for barneverntjenestene. Fagteamene skal hjelpe det lokale barnevernet i vanskelige saker og skaffe langsiktige institusjonsplasser der det er nødvendig. Under Bufetat finner vi flere institusjoner som familievernet, barnevernet, forskjellige tiltak innenfor vold- og krisetiltak og lignende.

5 Barnehuset

5.1 Barnehuset Hamar¹⁶

Per dags dato er Barnehuset i Hamar det Barnehuset som er nærmest Oslo. Jeg tar derfor videre utgangspunkt i Barnehuset Hamar for å eksemplifisere hvordan ordningen med Barnehus fungerer. Barnehuset Hamar ble åpnet i desember 2007, men var først operativt i mars 2008 og er nå i full drift. Barnehuset Hamar skal dekke fylkene Hedmark, Oppland og deler av Akershus. Dette utgjør til sammen 61 kommuner, 11 tingretter og 4 politidistrikter. Det regnes med at på det geografiske området hvor Barnehuset Hamar skal fungere er det om lag 152.000 barn under 19 år.¹⁷

Jeg har vært på besøk i Barnehuset Hamar, og mye informasjon har jeg fått fra Barnehuset Hamars daglige leder Anne Kristin Sandnes, som har vært til stor hjelp.

5.1.1 Hvilke stillinger har Barnehuset Hamar?

Barnehuset Hamar har i dag (05.02.09) 4 fulltidsansatte og 2 som er ansatt i 80 % stilling. Alle de ansatte ved Barnehuset Hamar er sivilt ansatt i Hedmark politidistrikt og er ansatt på lik linje med andre ansatte der. De ansatte er rekruttert ved de instanser som Barnehuset skal samarbeide med, noe som gjør at samarbeid mellom instansene og Barnehuset bør kunne fungere godt. Anne Kristin Sandnes poengterte at Barnehuset kommer i tillegg til de eksisterende instanser, og ikke istedenfor.

¹⁶ Rapport; Barnehuset Hamar 2007

¹⁷ www.barnehuset-hamar.no

- Daglig leder, Anne Kristin Sandnes (som tok imot meg da jeg besøkte Barnehuset Hamar) har flere viktige oppgaver. Det første året har hun jobbet mye med nettverksbygging, der hun har brukt nettverket hun har fått gjennom arbeidserfaringer, bred faglig kompetanse og studier. Hun kan opptre som rådgiver om nødvendig, men jobber mest med å få de forskjellige instanser til å samarbeide (for eksempel politi, sykehus, tingretter, osv.). Samarbeidet mellom Barnehuset Hamar, Regionalt ressurscenter for vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (heretter RVTS) og Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (heretter NKVTS) har vært og er meget viktig. Som daglig leder har Sandnes også det overordnede ansvaret for daglig drift av Barnehuset.
- IT-konsulenten har en helt sentral oppgave, da sikring av bevis i form av opptak, både som lyd og bilde, er svært viktig. Barnehuset Hamar sin IT-konsulent har jobbet i politiet og er kurset i KRIPOS. IT-konsulenten har ansvar for alt det tekniske rundt avhørssituasjonen og alt annet teknisk hos Barnehuset. Barnehuset Hamar benytter seg av et teknisk system som kalles INDICO og blir benyttet blant annet i Storbritannia og Danmark. IT-konsulenten er ansatt i 80 % stilling.
- Jordmora har tett samarbeid med Ullevål universitetssykehus og dets barneavdeling. Jordmora har gått i opplæring der for å kunne betjene det utstyret som Barnehuset Hamar snart får. Til nå har barnet blitt sendt til Ullevål universitetssykehus for bevissikring og andre undersøkelser. Andre Barnehus leier inn hjelp fra nærmeste sykehus med god nok kompetanse til å foreta de undersøkelsene som kreves. Jordmora får i forbindelse med nytt utstyr, også en kryptert linje til Ullevål universitetssykehus. Der er det flere eksperter som kan følge undersøkelsen direkte, slik at jordmora har flere å rådføre seg med. Jordmor er ansatt i 80 % stilling. Jordmora skal ha særlig kompetanse i saker om seksuelle overgrep.
- Psykologen opptre som faglig rådgiver og tilrettelegger fremgangen i prosessen i forhold til barnets alder og modenhet. Se mer under neste punkt.
- Barnehuset har også en barnevernspedagog. Psykologen og barnevernspedagogen jobber tett sammen rundt barnet og familien. De står for den korttidsterapi som barnet får i Barnehuset og er sammen med barnevernet med på å legge til rette for

videre behandling. Psykologen og barnevernspedagogen har også en viktig oppgave i forhold til familien til barnet. Sjokk er en vanlig tilstand i slike situasjoner, og det er meget viktig for barnet at familien forholder seg rolig og at det er barnet som er i fokus.

- Førstekonsulenten driver generell rådgivning og tilrettelegging ved Barnehuset Hamar.

De barnehusansatte har aldri status som sakkyndige i sakene de har behandlet. De kan imidlertid bli stevnet som vitne enten i retten eller i fylkesnemnd. Barnevernsloven § 6-7 tilsier at alle offentlig ansatte skal, uten hinder av taushetsplikten, kunne vitne i fylkesnemnda. Der det er tvil av hensyn til politiets pågående etterforskning, tar de saken opp med Politimesteren som da kan løse dem fra taushetsplikten.

5.1.2 Hvordan kommer saken inn til Barnehuset?

Sakene kommer inn til Barnehuset på to forskjellige måter.

1. Den ene gruppen er anmeldte saker hvor tingretten etter begjæring fra politiet velger å gjennomføre dommeravhør av barnet. Hvem som i utgangspunktet har anmeldt saken til politiet er for så vidt uvesentlig, det kan i utgangspunktet være hvem som helst, men er ofte barnevernet. Det er da politiet som sender en begjæring til tingretten om at det foretas et dommeravhør av et barn, og tingretten kontakter Barnehuset for å avtale dato for avhøret. (i noen tilfeller er det politijuristen som får oppgaven med å samle alle involverte parter og finne dato, men i all hovedsak gjør tingrettene dette selv).
2. Den andre gruppen er henvendelser til Barnehuset fra andre etater/naboer/foresatte som har behov for å diskutere bekymringer vedrørende et barn eller har behov for bistand og råd om hva de skal gjøre videre. Det gjelder ofte vurderinger om hvorvidt saken er så alvorlig at den bør politianmeldes. Disse henvendelsene håndterer Barnehuset anonymt, og de møter ikke barnet før et eventuelt dommeravhør blir avholdt.

5.1.3 Sakens gang

5.1.3.1 Før dommeravhøret starter

Medisinske undersøkelser og sporsikring er noe av det første som blir gjort når saken kommer inn til Barnehuset. De fleste Barnehus har nå ikke kompetanse eller utstyr til å foreta disse undersøkelsene selv. Samarbeid med det nærmeste kvalifiserte sykehuset er derfor viktig. For Barnehuset Hamar er dette Ullevål universitetssykehus i Oslo, noe som tilsier ca 2 timer reise for barnet hver vei, dersom barnet reiser fram og tilbake til Barnehuset Hamar. I løpet av våren 2009 vil Barnehuset Hamar motta undersøkelsesutstyr slik at de selv kan foreta disse undersøkelsene. Jordmora blir nå kurset ved Ullevål universitetssykehus. Dette gjør at undersøkelsene og sporsamlingen kan foregå i Barnehuset med direkte videosending via kryptert linje til eksperter ved Ullevål universitetssykehus.

Planlegging av videre fremgangsmåte og behandling står sentralt i Barnehusets oppgaver. Mye av denne planleggingen foregår før dommeravhøret. Dette gjelder både planlegging av formøte før dommeravhøret, sette opp avtale med de forskjellige instanser som skal overvære dommeravhøret og lignende.

Før dommeravhøret starter, viser avhører barnet og foresatte eller setteverge rundt i Barnehuset og forklarer hva som skal skje videre. Avhører forklarer så godt han eller hun kan slik at barnet forstår hva som skal skje, hvem som skal overvære avhøret og at barnet blir filmet. Selve forkynnelsen bestemmer dommeren om han selv vil foreta eller om avhører skal gjøre dette. Avhører har sjelden tid eller anledning til relasjonsbygging med barnet, så en viktig oppgave blir, så fort som mulig, å bli kjent med barnets væremåte og andre kjennetegn. Anne Kristin Sandnes mener denne metoden ikke er helt optimal for de minste og de minst modne barna. Den store utfordringen ligger i at barnet ikke har samme følelse av tid, sted og antall overgrep som voksne. Barnehuset har likevel anledning til å bli bedre kjent med barnet enn det de har ved sedelighetsavsnittet ved Oslo politikammer. Dette fordi de kan ta pause i dommeravhøret for å spise lunsj sammen med barnet, og de omgås barnet over en lengre periode i forbindelse med terapi og lignende.

5.1.3.2 Under dommeravhøret

Dommeravhøret er en av de viktigste oppgavene Barnehuset har. Sikring av bevis i form av barnets forklaring er svært viktig, da det ofte ikke finnes mye annet bevismateriale.

Aktørene som er med rundt avhøret er dommer, bistandsadvokat, forsvarer, politijurist, representant fra Barnehuset, ofte er barnevernet tilstede, og noen ganger er setteverge eller foresatt med. I selve avhørsrommet er det kun den særlig skikkede personen som skal være tilstede. Avhører skal alltid være en "særlig skikket person", jfr. strl. §239, jfr. forskriften § 5, og de fleste ganger er det en spesialutdannet politijurist. Hvert politidistrikt Barnehuset Hamar samarbeider med har 2-4 faste politijurister de bruker. Likevel er det også her viktig at det er dommeren som har hovedansvaret for avhøret, jfr. strpl. §136 første ledd. De andre aktørene som nevnt ovenfor skal oppholde seg i tilhørerrommet når dommeravhøret pågår. I tilhørerrommet kan disse aktørene følge dommeravhøret via direkte tv. Det er også i dette rommet hvor IT-ansvarlig tar opp avhøret som en del av bevissikringen.

Barnevernets rolle ved avhøret er omdiskutert. Enkelte mener at barnevernet ikke bør være til stede fordi avhøret foretas i etterforskningsøyemed, og at dommeravhøret ikke skal benyttes til å "lette" arbeidet til barnevernet. Barnehuset Hamar er av den oppfatning at det beste er at barnevernet er til stede. Dette gjør det lettere å få en oversikt over situasjonen barnet er i, og gjør at videre tiltak kan settes i gang hurtigere.¹⁸ Sandnes fortalt om en episode der et hastetiltak ble nødvendig. Barnevernet var i denne situasjon tilstede i tilhørerrommet, og de nødvendige tiltak ble fattet før avhøret var over. Les om dette under den avsluttende vurderingen.

Setteverge eller foresatte har også anledning til å være med barnet i avhørsrommet, sammen med avhører. Barnehuset anbefaler ikke dette, fordi de ser at barnets forklaring forandrer seg når foresatte eller setteverge er til stede. Barnet søker etter godkjenning fra

¹⁸ Årsrapport fra Barnehuset Hamar 2008 s. 16

for eksempel en forelder, og dette kan hindre barnets frie forklaring. Det er dommeren, etter samråd med avhører, som tar beslutningen om setteverge eller foreldre skal være med barnet i avhørsrommet, oppholde seg i tilhørerrommet eller ikke overvære avhøret.

Inne i selve avhørsrommet er det bare avhører, barnet, eventuell tolk og eventuelt foresatte eller setteverge som har lov til å være. Ikke sjelden benytter avhører seg av tegning og plastelina til hjelp for å få barnet til å forklare seg. Det er viktig at avhører ikke stiller ledende spørsmål, selv om dette kan være vanskelig når barn er i sentrum av avhøret. Dommer skal her påse at avhøret går riktig for seg, jfr. strpl. § 136, jfr. forskriften § 5.

Før avhøret er ferdig, skal avhører konferere med forsvarer, dommer og eventuelt bistandsadvokaten om de har supplerende spørsmål.

5.1.3.3 Etter dommeravhøret

Etter avhøret gjøres en konkret vurdering av om det er trygt å sende barnet hjem. Denne vurderingen foretas av barnevernet, i samråd med dommeren, avhører, bistandsadvokaten, eventuell setteverge eller annen ansvarsperson, og Barnehusets egen representant. Dersom en forelder er overgriper kan barnevernet fatte et hastevedtak og ta med seg barnet om nødvendig, jfr. bvl. § 4-6 om hastevedtak.

Barnehuset tilbyr også korttidsterapi på rundt 15 timer som forløper seg over flere dager. Noen ganger er det behov for færre timer, andre ganger flere. Antall timer er noe fleksibelt og tilpasses konkret i hver enkelt situasjon. Samarbeidet med Barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk (heretter BUP) er således meget viktig. BUP kan hjelpe barnet og pårørende med videre oppfølging innenfor psykiatrisk hjelp.

Når korttidsterapi foretas har Barnehuset selv ingen anledning til å ta imot barnet over natten. Dersom barnet med følge har behov for overnatting i Hamar bistår Barnehuset med bestilling av hotell og betaler for dette oppholdet. Barnehuset skal drive korttidsterapi i

samarbeid med barnevernet. De skal sammen tilrettelegge for den videre behandling av misbrukte barnet.

Daglig leder ved Barnehuset Hamar påpekte at hun ikke synes det nåværende tilbudet barnet har når en eventuell rettssak pågår, er tilstrekkelig. Når rettssaken er i gang er det for lite tilrettelegging og oppfølging for barnet og dets familie. Barnet får mye støtte, behandling og andre hjelpetiltak rett etter at overgrepet har funnet sted, men tilbudet er ikke tilfredsstillende når saken kommer opp i retten. Daglig leder ved Barnehuset Hamar skulle gjerne sett at de kunne ha en funksjon rundt dette og at de kunne bistå med samtale og andre hjelpetiltak når saken verserer. Dette er en tøff tid både for barnet og omsorgspersoner, og behovet for støtte er stor. Her ser jeg et klart forbedringspotensial når det gjelder samarbeidet mellom Barnehuset, barnevernet og tingrettene. Grunnen til at Barnehuset ikke har en rolle rundt selve rettssaken er både mangel på personell og økonomiske grunner. Kapasiteten er rett og slett i stor nok.

5.1.4 Hvilke typer saker kommer inn til Barnehuset Hamar?

Til nå har Barnehuset Hamar hatt noen saker angående familievold, der barnet enten er vitne til vold, selv utsatt eller begge deler. Seksuelle overgrep forekommer oftere, men hvem som er mistenkt/overgriper varierer. Saker der naboer, fjerne familiemedlemmer og andre personer barnet har tillit til har vært overgriper, har til nå vært hyppig. Barnehuset Hamar har til nå ikke hatt mange tilfeller der foreldre har forgrepet seg seksuelt på barnet, men de har hatt en del saker om vold mot barn av foreldre. Det er likevel en skremmende tendens til at eldre søsken (mer enn forventet) misbruker sine yngre søsken seksuelt. Unge jenter som møter overgripere på nettet blir det stadig mer av. Når det gjelder gutter, har Barnehuset Hamar foretatt flere dommeravhør rundt den verserende "lommemann-saken". Det har også vært flere saker hvor gutter blir lokket inn i biler av ukjente menn. Barnehuset Hamar har per dags dato kun hatt en sak der fornærmede er psykisk utviklingshemmet.

5.1.5 Statistikk¹⁹

Barnehuset Hamar åpnet i desember 2007, men var først operativt 4. mars 2008. Frem til sommeren hadde de kun 2 saker, som følge av en innarbeidingsperiode og nettverksbygging. Til sammen i 2008 ble 78 dommeravhør bestilt av tingrettene, og 70 av disse ble gjennomført. De andre 8 avhørene som ble bestilt ble senere trukket av ulike årsaker.

Den største andelen av sakene er seksuelle overgrep, ca 60 %, deretter følger vold ca. 20 %. Resterende er fordelt på kategoriene "vitne til vold" og "annet". Det yngste barnet Barnehuset Hamar har tatt imot til nå var 4 år, og det var en vanskelig sedelighetssak. Det eldste barnet var 16 år, (som nå er den øvre grensen etter lovendringen i strpl. §239 fra 01.07.08). Likevel er det en tendens til at alderstoppe er 6, 10, 12 og 14 år, og gjennomsnittalderen er 10,8 år. I 2008 hadde avhørene en fordeling på 42 jenter og 28 gutter.

I henhold til forskriftens § 4 skal dommeravhør foretas innen 2 uker etter at saken har kommet inn til politiet. I følge tallene jeg har fått fra Barnehuset Hamar er det kun i 27 % av tilfellene at barnet blir avhørt innenfor 2 ukers fristen. I 18 % av tilfellene foretas avhøret innen 2-4 uker, og hele 55 % av avhørene drøyer lengre enn 4 uker²⁰.

5.1.6 "Markedsføring"?

Anne Kristin Sandnes vedkjenner at når det gjelder markedsføring skulle Barnehuset Hamar gjerne ha jobbet mer. Med de midlene de har til rådighet har fokus til nå vært rettet mot politiet, tingrettene og barnevernet. Gjennom tv og spesielt lokalaviser har de fått noe PR, blant annet da Knut Storberget, Manuela Ramin-Osmundsen og Sylvia Brustad åpnet Barnehuset Hamar 12. desember 2007.²¹ "Markedsføringen" ellers mot institusjoner som

¹⁹ Årsrapport fra Barnehuset Hamar for 2008

²⁰ Årsrapport fra Barnehuset Hamars 2008 s. 9

²¹ www.nettavisen.no/innenriks/article1501494.ece

barnehager, skoler, idrettslag og andre foreninger, samt mot privatpersoner, har det ikke vært fokusert mye på til nå. Å oppsøke de forskjellige barnehagene er en umulig oppgave for Barnehuset Hamar med sine 6 ansatte (Hamar kommune har alene et titalls barnehager). Hvis barnehagenes ledere samles til møter, stiller gjerne Barnehuset opp for å informere om sine tilbud. Det samme gjelder når andre samarbeidsinstitusjoner, som for eksempel ledere innenfor politi og påtalemyndighet, samles. I den første tiden etter åpningen av Barnehuset Hamar og frem til sommeren 2008, reiste flere av de ansatte rundt for å presentere Barnehuset i slike forsamlinger. Per dags dato har Barnehuset Hamar leid inn et firma som skal hjelpe til med å forme en brosjyre med den viktigste informasjonen, som skal deles ut til nettopp skoler, barnehager, helsestasjoner for ungdom, idrettslag og lignende. Håpet er at informasjonen skal gjøre folk mer observante, og ikke minst at når noen faktisk har merket endringer eller andre faresignaler ved barnet, vet de hvor de skal ta kontakt. Å få informasjon ut til spesielt skoler og barnehager er viktig. Anne Kristin Sandnes fortalte at barnehageansatte er de som ser flest mistenkelige ting, som blåmerker, blod og lignende, men at det viser seg at de kun i 3 % av tilfellene gjør noe med mistanken. Dette er meget skremmende, uttaler Sandnes.

5.1.7 Hva er annerledes ved Oslo politidistrikt i forhold til Barnehuset Hamar?

Etter å ha vært hos Barnehuset Hamar og Oslo politikammers sedelighetsavsnitt ser jeg både fordeler og ulemper med begge alternativer. Fordelen med Barnehuset er helt klart at barnet blir ivaretatt på flere måter. Hos politiet er det selve avhøret som er i fokus, selv om avhørssituasjonen gjøres så barnevennlig som mulig. Barnehuset har meget godt egnede lokaler, både teknisk og med tanke på atmosfære. Slik det er i dag har Barnehuset en teknisk standard som er langt bedre enn sedelighetsavsnittet ved Oslo politidistrikt. Barnehuset har en fast IT-konsulent med utdanning innenfor feltet som styrer det tekniske utstyret. Oslo politidistrikt benytter en politibetjent til dette. Hanne Blomfeldt forteller at det tekniske utstyret burde vært bedre, da det noen ganger ikke virker som det skal.

Ved begge instanser er det høyst kompetente fagfolk som jobber. På det punktet er det minimal forskjell. Selve avhørsrutinene varierer noe, men fremgangsmåten er så å si den samme, og de følger den samme "malen", jfr. forskrift om dommeravhør og observasjon av 2. oktober 1998 nr. 925.

På spørsmål om det kommende Barnehuset i Oslo, kunne ikke politioverbetjent Blomfeldt si stort. Den informasjonen hun satt med var at det skal opprettes Barnehus i Oslo. Når, hvor eller hva eventuelt sedelighetsavsnittets rolle vil bli, visste hun ingenting om. Blomfeldt stiller seg meget positiv til tiltaket og håper på å få høre mer om hva som skjer videre.

Når det gjelder selve dommeravhørssituasjonen er det enkelte forskjeller fra sted til sted i forhold til hvordan avhøret praktiseres. Selve avhøret skal foretas etter samme mal²², men rutinene kan variere noe.

Det første som er forskjellig er fasilitetene. Den vennlige og rolige atmosfæren som møtte meg ved Barnehuset Hamar, er ikke å finne når man setter foten inn i Oslo politikammer. Dette endrer seg noe hos politiet når man beveger seg mot selve dommeravhørsrommet. Selve avhørsrommet i Barnehuset har en annen standard enn ved Oslo politikammer. Ved Oslo politidistrikt avd. Grønland brukes det "speil" og ikke direkte tv-opptak. Jeg stilte meg spørsmål om hvilket alternativ jeg hadde foretrukket hvis jeg hadde vært en av tilhørerne i en sak med dommeravhør, "speil" eller tv-opptak. Begge alternativ har fordeler og ulemper. Jeg tror at ved bruk av "speil" vil tilhørerne få en annen følelse enn ved tv-opptak. De kan følge barnet på en direkte måte. Bruken av tv-opptak kan gi følelsen av å se på et opptak og at det ikke er direktesendt. På den annen side kan løsningen med tv-opptak ha en stor fordel ved at barnet føler sterkere at det kun er en person barnet forklarer seg til, avhørspersonen. Ved Barnehuset Hamar er det festet et kamera i taket og det er ikke en fremtredende gjenstand i avhørerrommet. Det kan tenkes at dette fører til en forsterket

²² Se; forskrift av 2. Oktober 1998 nr. 925.

trygghetsfølelse for barnet. Skjermen tilhørerne ser på er stor og gir god oversikt over barnets bevegelser og avhører. Tilhørerne er også direkte vitne til det som vil bli presentert som bevis i form av videoavspilling i retten. Dette kan føre til at saken blir bedre opplyst, og at forsvarer og bistandsadvokaten får et bedre grunnlag for å forberede saken.

Den største forskjellen mellom Barnehuset Hamar og Oslo politikammer er likevel det helhetlige tilbudet. Barnet får flere tilbud under ett tak ved Barnehuset Hamar, mens hos Oslo politikammer er det kun avhøret som er i fokus.

Det vanlige ved Oslo politikammer er at sakene innledes med anmeldelse fra barnevernet, selv om annet er tenkelig, slik som at politiet selv rykker ut ved husbråk, ved direkte henvendelse fra fornærmet eller pårørende eller at politiet på annen måte skriver en anmeldelse. Til tross for at de fleste anmeldelser kommer fra barnevernet, er det ikke rutine i at barnevernet får være til stede under avhøret. Dette er en rutine som er ønskelig hos Barnehuset som i dag jobber for en lovendring på området.²³ Ved Oslo politikammer er rutinen at barnevernet får kopi av saksdokumentene, eventuelt anledning til å se opptak fra avhøret.

En annen forskjell er at i Oslo er det aldri på tale å ha med verken foreldre, setteverge eller annen ansvarsperson under avhøret, dersom det ikke er siste utvei for å få barnet til å forklare seg. Barnet får vite at foreldre eller andre ansvarspersoner oppholder seg utenfor og ikke kan høre hva som blir sagt. Erfaringer ved sedelighetsavsnittet i Oslo viser at barnet avgir forklaring på et friere grunnlag når det ikke føler at det kan stå i lojalitetskonflikt. Dette er en situasjon som kan fremtvinges når barnet vet at en av foreldrene eller begge hører hva barnet sier. Dette gjelder særlig sedelighetssaker der noen i familien er overgriper, selv om det ikke er overgriperen som er til stede, bare den andre av foreldrene. Loven sier at det er dommeren som har det overordnede ansvar for avhøret, og det vil derfor være dommeren som bestemmer hvem som skal være tilstede, jfr. strpl. §

²³ Årsrapport fra Barnehuset Hamar s. 16

136. Etter denne bestemmelsen skal dommeren påse at avhøret av barnet skjer på en måte som best mulig fremmer en sannferdig og fri forklaring. Dersom barnet føler at det er i en lojalitetskonflikt på grunn av foreldres tilstedeværelse, kan dette hindre barnet i å fortelle sannheten. Ved Barnehuset Hamar er de ikke fullt så strenge på dette, da de også legger vekt på å hjelpe familiene gjennom situasjonen.

Når det gjelder sakstyper kan vi også se en forskjell. I Oslo var det langt flere voldssaker, noe som kan begrunnes med at noen foreldre av utlandsk opprinnelse bruker vold som oppdragelses- og avstraffelsesmetode. Oslo hadde også flere omskjæringssaker enn Barnehuset Hamar. Når det gjaldt fordeling i forhold til kjønn er dette ganske likt, og både sedelighetsavsnittet og Barnehuset Hamar så tendensen til at barna ble yngre.

6 Avsluttende vurdering

Besøket på Barnehuset Hamar var et nyttig, spennende og lærerikt besøk. Det var flott å se lokalene, de tekniske innretningene og andre tilrettelagte funksjoner huset hadde. Da jeg først kom inn i Barnehuset Hamar kjente jeg at det var ro i hele lokalet. Det var friske farger på møbler og bilder, og ellers lyse lokaler, likevel var det ikke et barnslig preg. Langs en bred gang var det forskjellige rom med forskjellige funksjoner. Avhørsrom, tilhørerrom, undersøkelsesrom, terapirom og en del kontorer. I midten av lokalene var det et fellesrom, der det var et stort spisebord, kjøkken, peis, leker og flere sittegrupper.²⁴

I Barnehuset Hamar (som det eneste Barnehuset med denne løsningen) spiser både barnet, forsvarer, bistandsadvokat, dommer, foresatte eller setteverge og representanter fra Barnehuset lunsj sammen. Dette gjør de for å skape en situasjon der barnet får anledning til å se de voksne rundt seg i en litt annen sammenheng enn den alvorlige avhørssituasjonen. Noen har kritisert dette, da kontakt mellom dommer, barnet og forsvarer i pauser, ikke er helt etter ”den vanlige normen”. På Barnehuset Hamar har de kun positive erfaringer med ordningen. Dette er et eksempel på hvordan atmosfæren er i Barnehuset Hamar. Den er alvorlig, men likevel lett og ledig. Det gjøres mye for å lette en vond situasjon for barnet og de pårørende. Anne Kristin Sandnes fortalt en historie om en fostermor som ventet på sitt fosterbarn som satt i avhør. Hun satt foran peisen, med KK (Kvinner og klær ukeblad) på fanget og drakk te og pustet lettet ut før hun sa at hun endelig var trygg på at barnet ble hørt og godt ivaretatt. Det er en sånn følelse man får når man kommer inn i Barnehuset Hamar.

Da jeg forlot Barnehuset Hamar sto jeg igjen med flere tanker. Noe av det første jeg tenkte var at det er svært viktig å få de medisinske undersøkelsene og sporsikringen inn i Barnehusene. Tanken om at de vesentligste tilbud barnet trenger skal være samlet under ett

²⁴ Se plantegning i rapport fra prosjektgruppen, 2007

tak, blir noe svekket dersom disse undersøkelsene ikke foretas i Barnehuset eller i umiddelbar nærhet.

Jeg ble svært imponert over atmosfæren i huset og hvordan den alvorlige situasjon ble myket opp med en varm og trygg stemning. Sammen med et spesielt godt faglig nivå på de ansatte, tror jeg dette er en meget god løsning, og at barnets forklaring kan sikres på en utmerket god måte. Kanskje burde det vært overnattingsmulighet i Barnehuset, slik at barnet kunne forbli i de trygge omgivelsene til avhør, undersøkelser og annen sporsikring er ferdig. Slik Barnehuset er bygget opp nå er dette ikke mulig, men jeg tror et samarbeid med barnevernet kan gjøre en slik løsning mulig, hvis det er ønskelig i den konkrete situasjon. Likevel ser det ut til at løsningen med hotellopphold i nærheten av Barnehuset er tilfredsstillende. En situasjon der det bor flere overgrepsutsatte barn i Barnehuset samtidig, er ikke heldig. Det er viktig at barnet føler at det er nettopp er hun eller han som står i fokus. Dersom det er flere barn til stede kan dette også ta bort barnets fokus.

Slik det er nå, får ikke Barnehuset oppdateringer fra tingrettene om hvordan utfallet blir i sakene de har hatt. Dette er etter mitt syn svært uheldig, da det er mye å lære av foregående saker. I forskningsøyemed og med hensyn til innhenting av erfaringer er det viktig at dette får en løsning, slik at det er mulig for Barnehuset å følge sakene videre til retten. Faktum er at barnet i sakens tidlige fase har flere tilbud om støtte og eventuelt behandling, både fra Barnehuset og barnevernet. Likevel er det slik at disse tilbudene bare varer i en viss periode, og som regel kommer saken opp i retten etter at tilbudene er avsluttet. Her mener jeg Barnehuset bør kunne få en sentral rolle. Denne tiden er noe av det vanskeligste for barnet. Saken har muligens blitt kjent i nærområdet, barnet har blitt nabolagets ”snakkis”, og barnet og pårørende har ingen profesjonelle til å hjelpe seg. Dersom kommunikasjonen mellom tingrettene og Barnehuset ble bedre, kunne Barnehuset ha en funksjon rundt rettssaken, i det minste ved å tilby barn og pårørende støtte og hjelp med å takle situasjonen.

”Markedsføringen” av Barnehuset kunne også vært bedre, og det er som sagt først i slutten av mars i år at Barnehuset Hamar sine nettsider har blitt oppdatert. Politiet, barnevernet og tingrettene har fått informasjon om tilbudet, men jeg tror det er like viktig med kunnskap hos barnehager, skoler, idrettslag og lignende, samt at generelt bedre kjennskap til tilbudet i befolkningen ville være fordelaktig. En egen markedsansvarlig, som kun fokuserer på å spre budskapet om et helhetlig tilbud i trygge omgivelser, tror jeg hadde vært svært nyttig. Foruten noe oppslag i media, er Barnehuset ukjent for de fleste. Men for å få til dette må det flere midler til og ekstra personell.

Alt i alt mener jeg at Barnehusordningen er en god ordning. Hvis det satses riktig, kan dette føre til flere oppklaringer i saker der barn er involvert. Jeg tror også at med den erfaringen som Barnehuset nå får, kan nye og bedre metoder for hvordan dommeravhør skal foregå, utvikles. I dag jobber både Barnehuset og Oslo politidistrikt med å endre avhørsmetodene, der nettopp gjentatte avhør blir den gjeldende metoden. Gjentatte avhør kan føre til at barnet rekker å tenke gjennom flere detaljer som kan være viktige, samt at det kan møte uthvilt til neste avhør. Et avhør i dag er en stor påkjenning for barnet, idet det skal fortelle om hele hendelsen med en gang. Blomfeldt fortalte at avhørene ved sedelighetsavsnittet i Oslo tok mellom 45 minutter og 1 ½ time. Hvor mye får man ut av et barn på så kort tid, kan man spørre seg. Barnehuset Bergen er i dag i full gang med å forske på en metode som er brukt i USA, der gjentatte avhør benyttes. Det er en sekstrinns metode som har gitt gode resultater. Dersom en slik endring skal iverksettes må dette skje etter god planlegging og etter klare regler. Det er ikke ønskelig, selv med gjentatte avhør, at barnet skal svare på de samme spørsmålene flere ganger.

Åpning av flere Barnehus ville selvsagt vært fordelaktig, da reiseavstanden for tingrettene ikke blir så lang. Flere tingretter må reise langt for å benytte dette tilbudet per dags dato. I rapport fra prosjektgruppen ved opprettelse av Barnehuset Hamar punkt 3.3.2 om dommeravhør heter det at tingrettene mente at praksisen med dommeravhør ved politistasjonene eller eventuelt ved tingrettene var tilfredsstillende, og at en sentralisering av dommeravhør ville bli ”uforholdsmessig ressurskrevende”. Slik jeg har forstått det er

tingrettene etter ett år med Barnehuset Hamar i drift likevel fornøyd med den nye løsningen med Barnehus.

Selv mener jeg Barnehuset er et godt tiltak for å sikre at barnet får den hjelp det trenger og at dette er et positivt tiltak for å sikre det beste for barnet, jfr. barnekonvensjonen artikkel 3. Barnehusene jobber tett sammen med barnevernet for å sikre barns beste. Barnevernet har for eksempel anledning til å foreta midlertidige vedtak i akuttsituasjoner med barnets beste for øyet. Anne Kristin Sandnes, daglig leder ved Barnehuset Hamar, fortalte om en situasjon der nettopp et hastevedtak fra barnevernet ble nødvendig. En eldre bror var anklaget for å ha utsatt sin yngre bror for seksuelle overgrep. Begge guttene ble avhørt. Lillebroren nektet for at dette hadde skjedd, mens storebroren innrømmet hva han hadde gjort. Felles for avhørene var at det kom frem at begge guttene ble mishandlet av mor og far som satt på gangen utenfor avhørsrommet. Foreldrene verken hørte eller så hva som foregikk i avhørsrommet, og det oppsto dermed en situasjon der barnevernet grep inn med et akuttvedtak om å ta barna ut av hjemmet. I denne situasjonen var det viktig å vise diskresjon, slik at barna ble fraktet til et trygt sted uten å måtte konfrontere sine foreldre. Dette er et av mange tilfeller hvor barnets beste råder og snartenkte løsninger må iverksettes. Det viser også betydningen av at barnevernet er til stede.

Det er viktig at forholdet mellom siktedes rettigheter og barns rettigheter i saker om seksuelle overgrep er balansert. Det er en viktig oppgave å påse at siktedes rettigheter blir ivaretatt, og at rettssikkerheten er god. Et ønske om å straffe en overgriper kan begrunnes i både allmennpreventive og individualpreventive hensyn. Det er et krav fra samfunnet at en overgriper blir straffet. Det er også sterkt ønskelig for barnet og dets pårørende at overgriperen blir møtt med straffereaksjoner. For overgriperen selv skal straffen føles som et onde for klart å få frem at overgrep mot barn ikke aksepteres. I en sak der barn er fornærmet kan det være lett å ønske å beskytte barnet i størst mulig grad, og dermed kommer siktedes rettigheter i skyggen. Dette er en alvorlig feil. Både barnet og siktede har rettigheter som skal ivaretas.

Navnet på oppgaven er; ”Alt under ett tak? Hvordan kan Barnehusene bidra til å sikre barns forklaring?” I løpet av oppgaveskrivingsprosessen har jeg hatt dette i tankene hele tiden, og jeg føler at jeg har grunnlag for å svare på dette nå. Barnehuset kan tilby et helhetlig opplegg for barn som har blitt utsatt for overgrep. Sammen med eksisterende instanser får barnet psykisk hjelp, medisinske undersøkelser, en barnevennlig avhørssituasjon og et nettverk som kan benyttes i barnets rehabilitering. Barnehuset tilbyr også familien og barnets pårørende hjelp og rådgivning, noe som vil være til barnets beste. Ved at familie og pårørende får den nødvendige rådgivning kan de spille en viktig brikke i barnets rehabiliteringsfase. Når det gjelder Barnehusets rolle ved å sikre barns forklaring, mener jeg det gjøres en god jobb. Barnehuset legger til rette for at dommeravhøret skal foretas på en måte som kan fremme barns forklaringsvilje fordi det legges vekt på at barnet skal føle seg trygg gjennom hele prosessen. Selv etter en forholdsvis kort operativ periode for barnehusordningen har ansatte ved Barnehusene begynt arbeidet med å forbedre metodene for dommeravhør, noe som er svært viktig. Dette er et felt hvor barnets beste må stå i fokus, og nye og bedre metoder for dette arbeidet er meget ønskelig for å styrke barnets forklaring som bevis og for å heve rettssikkerheten for barnet.

7 Litteraturliste

Bøker:

- Anne Lise Rønneberg og Anne Poulsson "Barn som vitner" Oslo, 2000
- Hennum, Ragnhild (2008), Retten til beskyttelse mot vold, overgrep og utnyttelse, i Høstmælingen, Njål, Elin Kjørholt og Kirsten Sandberg (red.), *Barnekonvensjonen. Barns rettigheter i Norge*, Universitetsforlaget.
- Haugli, Trude (2008), Retten til beskyttelse mot vold, overgrep og utnyttelse, i Høstmælingen, Njål, Elin Kjørholt og Kirsten Sandberg (red.), *Barnekonvensjonen. Barns rettigheter i Norge*, Universitetsforlaget.
- Jo Hov, Rettergang II, straffeprosess, Oslo, 2007

Dommer:

- Rt. 1993 s. 1118
- Rt. 1999 s. 1579

Forarbeider:

- NOU 2006 nr 10; Fornærmede i straffeprosessen – nytt perspektiv og nye rettigheter.
- Ot.prp. nr. 11 2007/2008, Om lov om endring av straffeprosessloven mv. (styrket stilling for fornærmede og etterlatte)

Annet:

- www.barnehuset-hamar.no
- Daglig leder ved Barnehuset Hamar, Anne Kristin Sandnes
- Politioverbetjent Hanne Blomfelt ved sedelighetsavsnittet i Oslo
- Rapport fra prosjektgruppen; Barnehuset Hamar, 20.august 2007
- Rapport utarbeidet av Redd Barna "Barnas hus", ISBN 82-7481-112-7, 24. november 2004.
- Rapport utarbeidet av Ragnhild Hennum for Redd Barna "Seksuelle overgrep mot barn", ISBN 82-7481-101-1, 16. mars 2004
- Årsrapport fra Barnehuset Hamar fra 2008; <http://www.barnehuset-hamar.no/LinkClick.aspx?fileticket=6ryFLZZdL5k%3d&tabid=2860>
- Rapport om etablering av et pilotprosjekt med ny avhørsmodell for barn som har vært utsatt for overgrep m.m. Justis- og politidepartementet, mai 2006.
Publikasjonskode: G-0389B

Forskrifter:

- Forskrift av 2. Oktober 1998 nr. 925 om dommeravhør og observasjon, samt endringer i straffeprosessloven, straffeloven og påtaleinstruksen.

Rundskriv:

- Rundskriv fra Justis- og politidepartementet av 23. Oktober 1998, om forskrift om dommeravhør og observasjon

Internasjonale dokumenter:

- General comment No.8 2006 Geneva, Committee on the rights of the child. “The right of the child to protection from corporal punishment and other cruel or degrading forms of punishment”.